

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADEMIJA

Pedagoģijas fakultāte

Doktora studiju programma „Pedagoģija”

DAGNIJA VIGULE

**PIRMSSKOLĒNA GRIBAS ĪPAŠĪBU VEIDOŠANĀS
DARBĪBĀS AR ROTAĻLIETĀM**

Promocijas darba kopsavilkums
Doktora zinātniskā grāda iegūšanai pedagoģijā
Apakšnozare: pirmsskolas pedagoģija

Promocijas darba zinātniskā vadītāja:
Dr.psych., asoc. prof. Tija Zīriņa

Rīga
2014

Promocijas darbs izstrādāts Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā (RPIVA)
Pedagoģijas fakultātē laika posmā no 2008. gada līdz 2013. gadam

Darba struktūra: promocijas darbs – disertācija 2 daļās

Darba zinātniskā vadītāja

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas
asoc. prof. Dr. psych. **Tija Zīriņa**

Darba recenzenti:

Latvijas Universitātes profesore Dr. paed. **Emīlija Černova**

Liepājas Universitātes profesore Dr. paed. **Anita Līdaka**

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas profesore Dr. paed.
Anita Petere

Promocijas darba aizstāvēšana notiks

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas

Pedagoģijas promocijas padomes atklātā sēdē

2014. gada 27. jūnijā plkst. 14.00

Imantas 7. līnijā 1, 227. auditorijā

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties

RPIVA bibliotēkā Imantas 7. līnijā 1

RPIVA Pedagoģijas promocijas padomes priekšsēdētāja

RPIVA profesore Dr. paed. **Inese Jurgena**

RPIVA, 2014
Dagnija Vigule, 2014

ISBN 978-9934-503-18-4

Promocijas darba vispārīgs raksturojums

Mūsdienās aktualizējas jautājums par nepieciešamību pēc cilvēka ar jaunu, izmainītu attieksmi pret dzīves darbībām. Atbildīga, patstāvīgi domājoša, brīva personība, kas ar cieņu, toleranci izturas pret citiem, spēj sadarboties un radīt jauno ir nozīmīgs izglītības uzdevums. Demokrātiskas sabiedrības lielākā vērtība un labklājības priekšnoteikums ir individualitātes brīva attīstība. Spēcīga personība, individualitāte ir ikvienas sabiedrības lielākais ieguvums. Vienlaikus individualitātes atzīšana un brīvības saglabāšana ir viens no grūtākajiem audzināšanas uzdevumiem.

Doma par personību, kas ir iekšēji brīva, pašpietiekama un atbildīga, atrodama ikvienā 20. un 30. gadu latviešu pedagoga darbā. K.Dēķena, J.A.Studenta, P.Birkerta, M.Štāla, A.Dauges, O.Svennes darbu centrā tiek izvirzīta ideja par bērnu kā unikālu individualitāti, ar gribu un jūtām apveltītu, darbīgu būtni. Turklāt prāts, jūtas un griba ir nedalāms veselums. Šis kopums ir viens no galvenajiem nosacījumiem, kas veido cilvēka personību. Vērtīgas personības organizētājs, centrs un kodols ir darbīgā un labā, uz personiskām vērtībām virzītā un neatkarīgā griba (Dāle, 1944, 29).

Apzinoties, ka „visu cilvēku gribai nav viens un tas pats objekts, bet katram cilvēkam ir savs (viņa paša labklājība)” (Kants, 2006, 184), pieaugušais (audzinātājs) spēj saskatīt un attīstīt katra bērna individualitāti, cienīt viņa tiesības uz savu brīvību. Griba un brīvība ir savstarpēji cieši saistītas, bez savas gribas nav iespējama brīva izvēle, brīva darbība. Šāds skatījums uz bērnu ir aktuāls arī šodien, kad cilvēka individualitāte, griba vairāk tiek atzīta teorētiskajos pētījumos, bet praksē nereti tiek darīts viss, lai nomāktu un iznīcinātu visu, kas ir bērna brīvā griba. Bērns ir radīts brīvībai, izvēlēm, nevis pavēlēm (Meikšāne, 2008).

Bērnībā – laikā, kad aizsākas gribas, spēcīgas personības veidošanās un bērns ir pilnīgi atkarīgs no pieaugušā, viņa noteikumiem, kuri nereti var vērsties pret bērna „veselīgo, saprātu un spēcīgo cilvēcisko gribu” (Korčaks, 1986, 86), visvieglāk noslāpēt bērna iniciatīvu, pakļaut sistēmai (Fromms, 2003, 29). Bērna iniciatīvas, aktivitātes slāpēšana ir arī bērna gribas un individualitātes stindzināšana, jo „gribas attīstība ir cilvēka paša iedarbība uz sevi” (Špona, 2006, 36).

Cilvēks veidojas un attīstās darbībā, kas ir gribas rādītājs, kurā griba rodas un izpaužas. Pirmsskolas vecuma bērna dzīves saturs un pamats ir rotaļa (Dāle, 1944, 30). Rotaļāšanās ir aktīva, mērķtiecīga, radoša, produktīva darbība, kas rodas no indivīda iekšējiem spēkiem (Picka, 1990, 71) un ir saistīta ar bērna pieredzi un pārdzīvojumiem – prieku, bēdām,

bailēm, cerībām un sociālajām attiecībām (Зеньковский, 1996, 267). Rotaļa, kas ir ļoti komplicēts bērnības fenomens, gan vēsturiski, gan filozofiski ir saistīta ar rotaļlietu. Rotaļlieta vienlaikus ir gan produkts, darinājums ar noteiktām funkcijām un formām, kuru veidojis mākslinieks, gan noteiktas sabiedrības, tajā valdošo atziņu, vērtību iemiesots simbols, kas organizē pieredzi un regulē rīcību, gan bērna darbības ierosinātāja, tā saista bērna uzmanību, raisa interesi, aizrauj un apmierina rotaļtieksmi, darbošanās, veidošanas un radīšanas tieksmes (Birkerts, 1923, 49).

Rotaļlieta palīdz bērnam kļūt par aktīvu pētnieku pasaules likumsakarību izziņā, atrast jēgpilnību un mērķtiecību fiziskajā vidē (Dahlgren, Szczepanski, 2005, 35) un dod iespēju mācīties pašam atbilstoši savām vajadzībām, nevis ārēji noteikta iemesla dēļ. Izzinot pasauli, tās likumsakarības, apgūstot jaunas, nepieciešamas dzīves prasmes, iemaņas, pārvarot grūtības, notiek bērna pašapliecināšanās, un bērns izbauda prieka emociju, kas rodas, apzinoties savas iespējas, panākumus un sasniegumus. Rotaļlieta bērnam ļauj izbaudīt neatkarību, būt brīvam no pieaugušā kontroles, aizliegumiem, ierobežojumiem, noteikumu un instrukciju ievērošanas. Darbojoties ar rotaļlietu, izpaužas bērna pirmie patstāvīgās gribas impulsi, tiek rosinātas gribas īpašības – neatlaidība, patstāvība, kas raksturo personības mērķtiecību un gribasspēku mērķa kā rezultāta sasniegšanai.

Teorētiskie pētījumi aktualizē bērnību kā nozīmīgu laika posmu cilvēka dzīvē un rotaļu kā neatņemamu tās daļu. Bērnība nav tikai noteikta attīstības pakāpe, kuras laikā tiek apgūta sabiedrības pieredze un notiek pielāgošanās noteiktām sabiedrības prasībām, citu piedāvāto uzvedības modeļu pieņemšana, atveidošana. Šajā laikā aizsākas brīvas, patstāvīgas, lemt un rīkoties spējīgas personības veidošanās, tomēr pirmsskolas skolotāji ne vienmēr izprot un zina, kā to īstenot savā ikdienas darbā.

Pētījuma “Obligātās pirmsskolas un sākumskolas izglītības izvērtējums un pilnveides iespējas” (2008) dati atklāj, ka 56% pirmsskolas skolotāju uzskata, ka, sagatavojot 5 – 6 gadīgo bērnu skolai, viņš tiek pārslogots, jo nevis rotaļa, bērna patstāvīgā darbība, bet pieaugušā organizētas, vadītas rotaļnodarbības ir galvenās aktivitātes pirmsskolā. Pedagogi uzskata, ka lielāka uzmanība pedagoģiskajā darbā pievēršama sociālās (30%) un intelektuālās (28%) attīstības panākumiem. Vien 11% pedagogu par svarīgu atzīst gribas attīstību pirmsskolā, 21% – skolā, bet turpmākajā dzīvē tās nozīmību akcentē 8%. 5% pedagogu saskata nepilnības un uzskata, ka nepieciešami uzlabojumi pedagoģiskajā procesā pirmsskolā, lai tiktu veicināta bērna jūtu un gribas attīstība. Minētās pretrunas ir aktuāls mūsdienu audzināšanas prakses uzdevums, kas ir

teorētiski pamatojams. Tas arī noteica temata „**Pirmsskolēna gribas īpašību veidošanās darbībās ar rotaļlietām**” izvēli.

Pētījuma objekts - pirmsskolēna gribas veidošanās darbībā ar rotaļlietām.

Pētījuma priekšmets - pirmsskolēna griba.

Pētījuma mērķis - teorijā un praksē atklāt gribas īpašību veidošanās pedagoģiskos nosacījumus pirmsskolēna darbībās ar rotaļlietām, teorētiski izstrādāt un praksē pārbaudīt bērna gribas īpašību veidošanās procesuālo modeli.

Pētījuma hipotēze - pirmsskolēna darbības ar rotaļlietu sekmē gribas īpašību veidošanos, ja:

- bērns darbību ar rotaļlietām izvēlas atbilstoši savām vajadzībām, interesēm, pieredzei,
- bērns darbībā ar rotaļlietām veido paradumu neatlaidīgi, pārvarēt šķēršļus un sasniegt mērķi;
- pieaugušais atbalsta bērna iniciatīvu, patstāvību darbībā ar rotaļlietām, humānā un emocionāli atsaucīgā vidē.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt gribu filosofijas, pedagoģijas un psiholoģijas literatūrā, izziņāt tās veidošanās specifiku pirmsskolas vecumā.
2. Pētīt pirmsskolas vecuma bērna gribas veidošanās pedagoģiskos nosacījumus darbībās ar rotaļlietām.
3. Izstrādāt pirmsskolēna gribas izpētes metodoloģisko pamatojumu, gribas veidošanās kritērijus, rādītājus, to līmeņus un pazīmes.
4. Izveidot pirmsskolēna gribas īpašību veidošanās procesuālo modeli darbībās ar rotaļlietu, empīriski pārbaudīt to.

Pētījuma teorētisko pamatojumu veido:

- teorijas par gribas būtību, indivīda brīvības lomu modernā sabiedrībā – P.Natorps (*Наторп*, 1911), S.Hessens (1929; 1995), I.Kants (1988, 2006), B.Spinoza (1998), H.Ārente (2001), D.Hjūms (*Хьюме* 2008);
- teorijas par personības darbības procesu strukturālo pieeju – Ļ.Vigotskis (*Выготский*, 1997; 2002), A.Špona (2006), D.Ļeontjevs (*Леонтьев*, 2007);
- teorijas par emociju un gribas mijiedarbību kā pamatu apzinīgai darbībai – M.Montesori (*Монтессори*, 1916; 1997; 1965), S.Tomkins (*Томкинс*, 1962), D.Goulmens (*Големан*, 1995), Izards (*Изард*, 1999), F.La Frene (*Лафренье*, 2000);

- atziņas, ka bērna gribas veidošanās pirmsskolā notiek darbībā, humānā mijiedarbības procesā – Ļ.Vigotskis (*Выготский*, 1997; 2002), H.Gudjons (1998), E.Ēriksons (1998), D.Lieģeniece (1999), A.Maslovs (*Маслов*, 1999; 2003), Ē.Fromms (2003);
- teorijas par rotaļu kā motivētu aktivitāti – J.Nunnally&L.Lemond (1973), M.Ellis (1984), R.McCall (1974), R.White (1959), J.Bruner (1972; 1973), J.Watson (1971), J.Nuttin (1973);
- teorijas par rotaļlietu kā kultūrvides vides sastāvdaļu – F.Ariēss (*Aries*, 1980), D.Dzintere (2005; 2007), F.Frēbelis (*Фребель*, 2005), E.Smironova, M.Sokolova (*Смирнова, Соколова*, 2005; 2008), G.Brougere (*Brougere*, 2006), V.Abramenkova (*Абраменкова*, 2008), Dž.Rodari (2009), H.T.Ēriksens (2010), N.K.Frīmena (*Freemen*, 2007).

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskās metodes:

- filozofiskās, pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras un avotu analīze par pirmsskolas vecuma bērnu gribas veidošanos darbībās ar rotaļlietu;
- dokumentu izpēte.

2. Empīriskās metodes:

- pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogu aptauja;
- rakstnieku bērniības atmiņu tēlojumu atlase un kontentanalīze;
- nestrukturētās intervijas, studentu bērniības atmiņu kontentanalīze;
- sarunas ar bērniem par viņu mīļākajām rotaļlietām;
- bērnu darbu izpēte un analīze;
- novērošana;
- datu apstrādes matemātiski statistiskās metodes (korelatīvo sakarību noteikšana, izmantojot datu statistiskās apstrādes un analīzes paketi - IBM SPSS Statistics 19).

Pētījuma bāze:

Pirmsskolas izglītības iestādes. Pētījuma izlasi pārstāv 253 bērni vecumā no 5 – 7 gadiem un 228 pirmsskolas izglītības skolotājas no dažādām Latvijas pirmsskolas izglītības iestādēm.

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija (turpmāk tekstā - RPIVA). Pētījuma izlasi pārstāv 222 dalībnieki – topošie pirmsskolas izglītības skolotāji.

Pētījuma posmi:

Promocijas darbs tika veikts no 2008.gada septembra līdz 2013.gada decembrim.

Pirmais pētījuma posms (2008 – 2010) – tika izvirzīta pētījuma problēma, sākotnējā hipotēze. Veikta literatūras, dokumentu, pētījumu novērtēšana, latviešu rakstnieku autobiogrāfisko bērņības atmiņu tēlojumu atlase un kontentanalīze, organizēta nestrukturētā intervija ar studentiem par bērņības rotaļlietām, atvērtā intervija ar 5-7 gadīgiem bērņiem par viņu mīļākajām rotaļlietām, veikta gūto datu interpretācija un kontentanalīze, atbilžu kodēšana, izveidota anketa pedagogiem. *Otrais pētījuma posms* (2010 – 2011) – apkopota un analizēta literatūra par pirmsskolēna gribas veidošanos, izstrādāts bērņa gribas īpašību veidošanās modelis darbībās ar rotaļlietu. Noteikti gribas vērtēšanas kritēriji, rādītāji, to līmeņi un pazīmes. Veikta pedagogu aptauja, tās rezultāti analizēti pēc biežuma un interpretācijas, izmantojot aprakstošo un analītiskās statistikas metodi (IBM SPSS Statistics19). Iegūti dati, kas nepieciešami pirmsskolēna gribas īpašību veidošanās modelim darbībās ar rotaļlietām, balstoties uz humāno pieeju bērņa audzināšanā. *Trešais pētījuma posms* (2011 – 2013) – promocijas darba pabeigšana un noformēšana.

Pētījuma novitāte, darba teorētiskā nozīme

Pētījumā aktualizēts maz pētīts problēmjaudājums Latvijā – pirmsskolēna gribas veidošanās, kā mūsdienīgas izglītības pamatuzdevums. Promocijas darbā konkretizēts pirmsskolas vecuma bērņa gribas veidošanās jēdzienu darbībā ar rotaļlietām, izstrādāti un empīriski pārbaudīti gribas veidošanās kritēriji, rādītāji, to līmeņi un pazīmes pirmsskolas vecumā.

Pētījuma gaitā izstrādāts un empīriski pārbaudīts pirmsskolēna gribas īpašību veidošanās procesuālais modeli darbībās ar rotaļlietu, balstoties uz darbības procesuāli strukturālo pieeju un Rubikona modeli” (*Rubicon Model of Action Phases*), uzlūkojot bērņu par savas rīcības subjektu, atzīstot gribas un jūtu attīstības vienotību. Piedāvātais modelis izmantojams pedagoģiskajā darbībā, veicinot pirmsskolas vecuma bērņu gribas īpašību veidošanos darbībās ar rotaļlietu.

Pētījuma rezultātā atklāti pirmsskolēna gribas īpašību veidošanās sekmējošie un kavējošie faktori, izstrādāti ieteikumi praksei. Pirmsskolēna gribas veidošanās rotaļdarbībā ir pedagoģiskās mijdarbības rezultāts, kuru pedagogs var sekmēt netieši, atbalstot bērņa izvēli, iniciatīvu, patstāvību un neatlaidību darbībās ar rotaļlietu, humānā un emocionāli atsaucīgā vidē.

Pētījuma nozīme praksē

Pētījumā gūtās teorētiskās un atziņas praksei ieviestas studiju procesā, izglītojot topošos pirmsskolas izglītības skolotājus.

Darba struktūra: ievads, divas daļas, secinājumi, izmantotās literatūras un avotu saraksts (231 nosaukums), pielikumi (9). Teksts izklāstīts uz 170 lpp.

Tēzes aizstāvēšanai:

1. Pirmsskolas vecuma bērna gribas veidošanās pamatojas uz līdzsvarotu psihisko attīstību, pieaugušajam izprotot un atzīstot gribu kā nozīmīgu psihes fenomenu un darbību kā būtiskāko apzinātās gribas veidošanās līdzekli.
2. Rīkoties spējīgas personības veidošanās iespējama pirmsskolēna un pieaugušā humānā mijiedarbības procesā, cienot bērna unikālo personību, individualitāti un atzīstot bērnu par savas rīcības subjektu. Pirmsskolēna gribas veidošanos ieteicams vērtēt darbībā pēc pētījumā izstrādātiem kritērijiem un rādītājiem: interese par rotaļlietu, vajadzība atdarināt, rotaļā atveidot apkārtnē vēroto, prasme darboties bez pieaugušā palīdzības, aizrautība darbībā, darbības pabeigšana, prieks par darbības procesu.
3. Darbības ar rotaļlietu, apmierinot bērna dabisko vēlmi rotaļāties, veicina bērna gribas veidošanos netraucētā, sistemātiskā rotaļdarbībā, kas ietver strukturālā veselumā savstarpēji saistītu komponentu kopu, ko atklāj bērna gribas īpašību veidošanās procesuālais modelis: vēlmes apzināšanās, darbības uzsākšana, darbība, emocionālais pārdzīvojums, prieks darbībā.

Promocijas darba saturs

Lai pētītu gribu kā pedagoģisku parādību, **1.daļas Bērna gribas attīstības teorētiskie pamati 1.1.nodaļā Gribas būtība filosofiskajā, pedagoģiskajā un psiholoģiskajā domā** tā vispirms tika skaidrota filosofijā, jo filosofu atziņas palīdz pedagogiem veidot zinātniski pamatotu pasaules redzējumu. Atziņu analīze (Spinoza, 1998; Loks, 1960, 1977, 1988; Hjūms, 2008; Ruso, 1981; Kanta, 1988, 2006; Huserls, 2002; Gadamers, 1999; Ārente, 2001) ļauj secināt, ka katrs cilvēks ir unikāls, spējīgs veidot sevi un personības individualitāti, realizējot savu gribu. Pētījumā būtisks ir E.Huserla atzinums, ka cilvēks reaģē uz kaut ko tikai tāpēc, ka „pieredzētie appasaules objekti” tiek ievēroti vai neievēroti, vai šie objekti piesaista uzmanību ar savām „izzināmajām īpašībām.” Objekta

izraisītais kairinājums var būt gan patīkams, gan nepatīkams, un atkarībā no tā rodas noteikta darbības tendence, darbība kļūst mērķtiecīga. E.Huserls norāda, ka „nav runa par ķermeņa un acu kustībām kā reālām dabas norisēm,” bet gan par brīvu kustību iespējamības jomu, kad manam „es varu” – atbilstoši attiecīgajam kairinājumam un tendencēm – seko „es daru” (Huserls, 2002, 96).

Pedagogu atziņu izvērtējums (Pestalocijs, 1996; Фребель, 2005; Montessori, 1916, 1965, 1997; Натопп, 1911; Hessens, 1929) ļauj secināt, ka audzināšanas galvenais mērķis ir brīva griba – „tikai brīvi paklausot savam pienākumam, cilvēks var izpildīt tikumības vēlējumu” (Hessens, 1929, 101), „(..) cilvēks caur savu gribu kļūst redzīgs un caur savu gribu – akls” (Pestalocijs, 1996, 49). Nozīmīgas ir personības, kuras veido bērna priekšstatus par pasauli, jo pieaugušais neapzināti piedalās bērna iekšējās pasaules veidošanā, tātad, arī gribas veidošanā (Натопп, 1911). M.Montesori uzskata, ka pārmērīgas rūpes un gādība, audzināšana, kas māca cilvēkam uzvesties „pareizi”, neveicina spēcīgas personības rašanos un nekādā veidā neveido stipras gribas cilvēku (Монтеessori, 1997). Teorētiskā modeļa izveidei būtiskas ir arī humānistiskās psiholoģijas pārstāvju (Maslow, 1954, 1999, 2003; Fromms, 2003) atziņas. Balstoties uz kopveseluma pieeju personības attīstībā, audzināšanā, viņi par nozīmīgāko uzdevumu nosaka cilvēka individualitātes aktualizēšanu.

Katras tautas izglītība balstāma uz savu savdabīgo un atšķirīgo, tādēļ **1.daļas 1.2.nodaļā Pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību veidošanās likumsakarības Latvijas brīvvalsts un mūsdienu pedagogu teorijās.** Pirmsskolas vecuma bērna gribas, gribas veidošanās likumsakarības ir plaši analizētas Latvijas brīvvalsts pedagogu, psihologu atziņās (Dēķens 1919, 1921; Birkerts 1923; Dauge 1925, 1926; Štāls 1927; Pētersona 1931; Students 1935; Dāle 1944). Mainoties laikam, attīstoties zinātnei un tehnoloģijai, mainās vērtības un līdz ar tām arī audzināšanas mērķis, kuru vienmēr nosaka sabiedrībā dominējošais uzskats par cilvēku (Cole, 1988). Šobrīd aktuāls ir pašattīstības mērķis, kas akcentē domu par personības pašrealizāciju sabiedrībā ar patstāvīgas domāšanas un spriestspējas prasmes palīdzību (Gudjons, 1998; Rubene, 2008; Špona, Čamane, 2009). Šis mērķis zināmā mērā sasaucas ar Latvijas brīvvalsts pedagogu audzināšanas ideālu. Būtiska loma audzināšanas ideālu sasniegšanā ierādīta arī gribas audzināšanai kā vienam no galvenajiem audzināšanas uzdevumiem (Dēķens, 1921). Gribas audzināšana ir harmoniskas, līdzsvarotas, spēcīgas personības veidošanās, kurai piemīt gudrība, prāta skaidrība, kura nepārtraukti tiecas pēc tikumiskā, labā. Šo

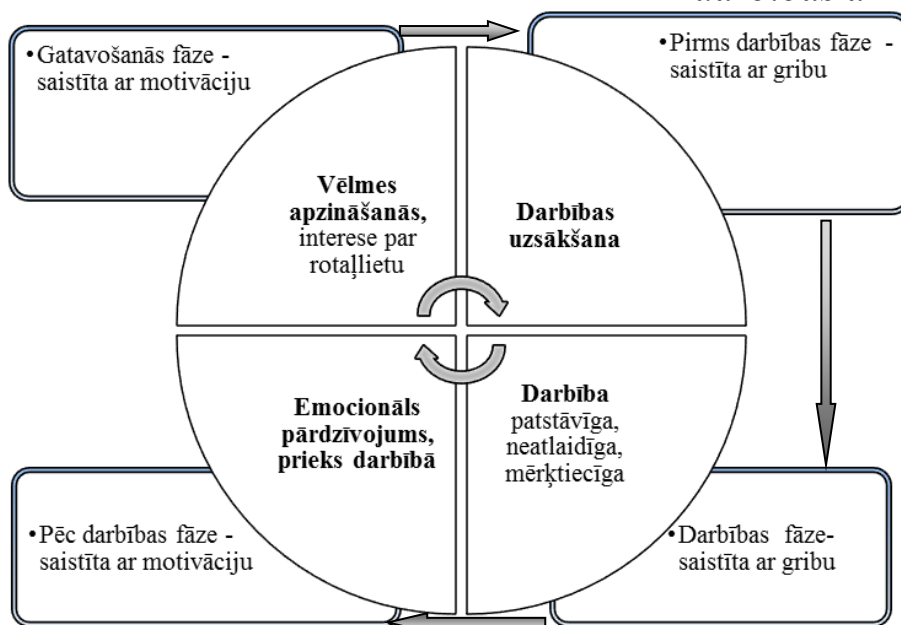
ideālu iespējams sasniegt, balstoties uz trīs audzināšanas principiem (Dēķens, 1919, 1921; Birkerts, 1923; Dauge, 1928; Svenne, 1930):

- 1) humānistiska pieeja cilvēkam, skatījums uz cilvēku kā vienotu veselumu;
- 2) bērna individualitātes atzīšana un cienīšana;
- 3) bērna aktivitātes jeb pašdarbības atbalsts.

Minētie audzināšanas principi nav zaudējuši savu aktualitāti arī šodien, jo tie vairāk tiek respektēti teorētiskajos pētījumos, nevis praksē (Lieģeniece, 1999). Raksturojot pirmsskolēna gribas īpašību veidošanās likumsakarības, teorētiskā modeļa izveidei būtisks ir trešais princips, jo tas pauž cieņu pret bērna darbībām. Bērna attīstība un izglītība balstāma uz indivīda vēlmi darboties, pašattīstīties. Teorijas par personības darbības procesu strukturālo pieeju (Выготский, 1926, 2003; Леонтьев, 2007; Špona, 2006; Meikšāne, 1998) atzīst, ka darbības jēga tiek noteikta caur darbības mērķa virzību (Леонтьев, 2007), bet uz bērna gribas patieso spēku norāda ne tikai motīvs izvēlēta mērķa sasniegšanā, bet arī bērna aktivitāte vai pasivitāte attieksmē pret apkārtni, pieaugušā prasībām.

Atsaucoties uz pedagogu, psihologu teorijām, kas skata bērna personības attīstību veselumā (Montesori, 1965; Šteiners, 1997, 1999, 2000; Lieģeniece, 1992, 1999; Маслов, 1999, 2003; Fromms, 2003; Eriksons, 1999), atzīst viņu kā savas darbības subjektu, kas rotaļu un rotaļlietu skata kā bērnības ikdienas patstāvīgo dzīvi un darbu (Фребель 2005; Watson, 1971; Nuttin, 1973; Dzintere, Stangaine, 2005, 2007; Смирнова, Салмина, Тиханова, 2008), tika radīts modelis (skat.1.attēlu).

1.attēls. Bērna gribas īpašību veidošanās procesuālais modelis darbībās ar rotaļlietu

Modeļa teorētisko bāzi veido bērna personības attīstība veselumā, teorija par emociju un gribas mijiedarbību kā pamatu apzinīgai darbībai, balstoties uz darbības procesuāli strukturālo pieeju (Vigotskis, 1997, 2002; Ļeontjevs, 2007; Špona, 2006) un „Rubikona modeli” (*Rubicon Model of Action Phases*) (Heckhausen, Gollwitzer, 1987, 1990). Modeļa izveidei nozīmīgi bija teorētisko nostādņu salīdzināšanā gūtie secinājumi, ka bērna darbību motivē viņa vajadzības (Маслов, 2003), identitāte (Eriksons, 1998) un emocijas (Štāls, 1929; Picka, 1990; Tomkins, 1962; Goulmens, 1995; Izards, 1999; La Frene, 2004), emocionālā stabilitāte (Белкин, 2000). Modeļa izstrādes laikā tika atklāts, ka, neskatoties uz to, ka motivācija ir svarīgāka par ārējiem pastiprinājumiem, bērna gribas veidošanās procesā nozīmīgs ir arī pieaugušais, jo pieaugušie var atņemt cerību, ieprogramējot bērnam domu, ka viņš ir bezspēcīgs (Liptons, 2011, 124). Griba, tāpat kā citi psihiskie procesi, veidojas ciešās mijattiecībās ar pieaugušo, kurš rada apstākļus bērna motivētai darbībai.

Darbības, kas tiek veiktas to pašu labā, ir motivētas. Motivācijas raksturīgākās pazīmes ir interese, kompetence (zināšanas) un pašnoteikšanās (Amabile, 2007). Tās attīstība ir saistīta gan ar iekšējiem procesiem, gan ar apkārtējo vidi. Pirmsskolēna gribas pirmavots ir vajadzības, tās ierosina darbību, rada motivāciju un dod nepieciešamo spēku iedomāta mērķa sasniegšanai. Darbības mērķi veido pats bērns, tādēļ to nevar uzspiest, nevar mainīt ar varu. Brīvā rotaļā, motivētā darbībā bērns pārvar šķēršļus, grūtības, apgūst jaunas prasmes, nostiprina iemaņas, apzinās savu dvēseles spēku, pauž neatkarību. Rotaļā bērns piedzīvo to prieku, kurš atkarīgs tikai no katra paša, kurš iepriecina, izkopjot gribu, kas ir cilvēka spēja apzināti un mērķtiecīgi regulēt savu rīcību, uzvedību un darbību izvirzīto mērķu sasniegšanai.

1.daļas 1.3.nodaļas Pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību veidošanās darbībās ar rotaļlietām 1.3.1.apakšnodaļā Rotaļlietu kultūrvēsturiskā attīstība rotaļlieta vispirms aplūkota kā kultūras priekšmets. Balstoties uz teorētiskās literatūras analīzi (Aries, 1980; McNeal, 1999; Латышина, 2003; Brougère, 2006; Абраменкова, 2008; Rodari, 2009; Ēriksens, 2010), secināts, ka rotaļlieta par audzināšanas līdzekli kļuvusi salīdzinoši nesen. Rotaļlieta kā mācību vides sastāvdaļa tika pētīta pedagogu atziņās (Montesori, 1916, 1965, 1997; Korčaks, 1986; Komenskis, 1992; Šteiners, 1997, 1999, 2000; Фребель 2005; Dzintere, 2005, 2007). Rotaļlietām, rotaļu materiālam jāpakārtojas bērna dzīvei, jāmudina bērns konstruktīvai darbībai, jāveicina aktivitāte un jāļauj bērnam īstenot savus izvirzītos mērķus, izmantot savu pieredzi, kas ir

rakstura un personības veidošanās galvenie nosacījumi (Монтессори, 1997). Atbilstoši pētījuma problemātikai, pamatojoties uz D.Dzinteres, I.Stangaines (2007); I.Opie, P.Opie (1969) un pirmsskolas izglītības terminu skaidrojošajā vārdnīcā sniegtajiem skaidrojumiem (Дошкольное образование. Словарь терминов) (2005, 109 – 110), tika izveidota 1. tabula „Rotaļlietu dalījums.”

1.tabula. Rotaļlietu dalījums

Rotaļlietu grupa		Rotaļlietu grupas raksturojums
Gatavās jeb strukturētās rotaļlietas	Izklaides rotaļlietas	jautras cilvēku (klaunu), dzīvnieku figūriņas, kuru negaidītā rīcība, darbība iepriecina, rada jautrību.
	Tehniskās rotaļlietas	izgatavotas pēc noteikta tehnikas principa, ievada bērnu tehnikas pasaulē, izraisa zinātkāri, prieku, sniedz informāciju, padziļina zināšanas par tehniku, pasaules daudzveidību (rotaļu tālskatis, fotoaparāts, virtuves, sadzīves tehnika, ar pulti vadāma automašīna, u.c.).
	Sižetiskās, gatavās rotaļlietas	nosaka rotaļas sižetu. Īstu priekšmetu imitācijas (lelles, dzīvnieku figūriņas, automašīnas, leļļu trauki, mēbeles). Paplašina bērna redzes loku, sociālo pieredzi, bagātina rotaļas sižetu.
Pusgatavās jeb daļēji strukturētās rotaļlietas	Rotaļlietas – sporta inventārs	paredzēts bērna fiziskajai attīstībai (veiklībai, acumēram, kustību koordinācijai, lielajai un mazajai motorikai). Darbojoties ar to, bērns fiziski nodarbina muskuļus, gūst prieku, apzinoties savas iespējas, rodas ticība sev, saviem spēkiem (vilciņš, bumbas, lecamaukla, divritenis, slidas, ragavas, u.c.).
	Didaktiskās rotaļlietas	paredzētas sensorās un domāšanas attīstības veicināšanai. Rotaļlietas konstrukcijā slēpjas didaktiskais uzdevums (mozaīkas, galda spēles, loto, piramīdas, krāsainas pērlītes u.c.).
Rotaļu materiāli jeb nestrukturētās rotaļlietas	Konstruktori, būvklucīši	paredzēti bērnu konstruktīvās darbības rosināšanai, „veidošanas dziņas” (Birkerts, 1925), kas saistīta ar apzinīgo gribu un apzinīgiem mērķiem, apmierināšanai. Darbojoties ar materiāliem (būvklucīši, konstruktori), bērns gūst priekšstatu par telpiskām attiecībām, ģeometriskajām formām, mācās plānot, izvirzīt un sasniegt izvirzīto mērķi (sākumā pieaugušā, vēlāk savu).
	Pašgatavotās rotaļlietas	rotaļai nepieciešamie materiāli, kurus bērns gatavo pats vai kopā ar vecākiem, pedagogu. To pamatā ir mākslinieciskā darbība, darbs, kura laikā bērns vēro pieaugušo, viņa darbu un cenšas to atdarināt. Darbojoties tiek iepazīti dažādi materiāli, to raksturīgākās īpašības, apgūtas darbam nepieciešamās prasmes.

Šis rotaļlietu dalījums izmantots, analizējot gan rakstnieku bērniņas atmiņu tēlojumus, gan studentu atvērtās jeb nestrukturētās intervijas, gan bērnu intervijas, gan pedagogu anketas.

Bērns kā rotaļlietu vides veidotājs un darbības organizators arī rūpējas par rotaļlietām. Pieaugušais raugās, lai rotaļlieta palīdzētu bērnam attīstīt noteiktas prasmes un rakstura īpašības darbībā, jo bērnam vislielāko

apmierinājumu sniedz nevis rotaļlieta, bet tas, kas norit bērna dvēselē, kas tiek modināts bērnā rotaļas laikā (Фребель, 2005). Rotaļlieta kā „objekts ar savu iekšējo stāstu” (Brougere, 2006) sekmē bērna attīstību veselumā, tai skaitā, gribas veidošanos. Šī pedagoģiskā mērķa sasniegšanai pieaugušais rūpējas, lai rotaļlietas:

- ir drošas, tām ir estētiska un mākslinieciska vērtība;
- atbilst bērna vecumam, personības vajadzībām;
- apmierina bērna intereses, rosina izzināt pasauli, palīdz apzināties savas iespējas;
- veicina bērna dabisko vēlmi darboties patstāvīgi;
- pakļaujas bērna fantāzijai un vienlaikus rosina daudzveidīgu, mērķtiecīgu darbību veikšanu (Svenne, 1930; Смирнова, Салмина, Тиханова, 2008).

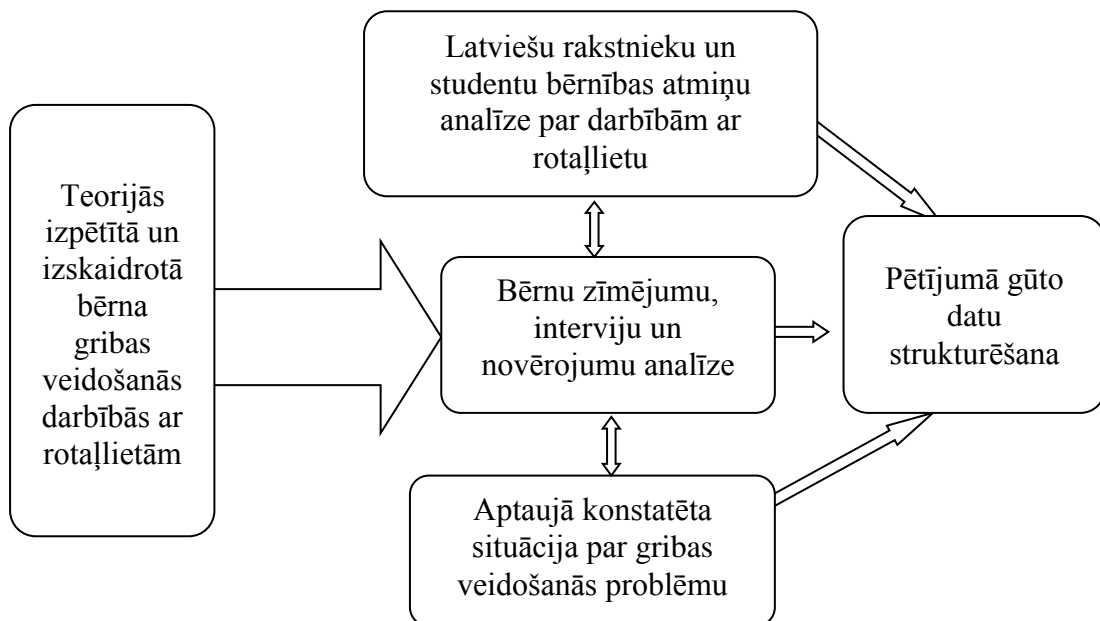
1.daļas 1.3.nodaļas 1.3.2.apakšnodaļā Bērna gribas īpašību veidošanās rotaļsadarbībā ar pieaugušo atklāts, ka bērna gribas audzināšana vispirms ir bērna individualitātes atzīšana un saudzēšana, jo gribas audzināšana ir ne tik daudz vērsta uz pašu gribu, cik uz labvēlīgu audzināšanas apstākļu radīšanu. Analizējot latviešu pedagogu K.Dēķena (1921), P.Birkerta (1923), O.Svennes (1930), J.A.Studenta (1935), poļu pedagoga J.Korčaka (1986), kā arī krievu pedagogu E.Smironovas un M.Sokolovas (2005) atziņas, tika atklāts, ka bērna gribas īpašības darbībās ar rotaļlietu ar veidojas veiksmīgāk, ja tiek radīti labvēlīgi apstākļi:

- bērna personības skatījums veselumā, bērna interešu apzināšanās, ievērošana;
- bērna darbīgās dabas atbalsts (kā nosacījums pašapliecināšanās iespējai);
- ārēja kārtība (lietu kārtība), mazina disciplīnas jautājuma aktualitāti;
- pieaugušā paraugs (garīga atbrīvotība, uzskatu plašums, prāta lokanība);
- bērna gribas respektēšana (iespēja pieņemt un realizēt savus lēmumus, jo bērns ir savas attīstības līdzdalībnieks).

2.daļas Pirmsskolas vecuma bērna gribas īpašību veidošanās izpēte un rezultāti 2.1.nodaļā Empīriskā pētījuma organizācija, pētāmās grupas raksturojums, izpētes metodes raksturota pētījuma struktūra promocijas darbā izvirzītās hipotēzes pārbaudei, aprakstītas datu ieguves metodes, datu pētīšanas metodes, pētījuma datu apstrādes metodes, raksturota pētījuma izlase. Gribas, arī bērna gribas, veidošanās specifika nedod iespēju novērtēt kvalitatīvas izmaiņas nelielā, īsā laika posmā. Turklāt gribas audzināšana ir vairāk saistīta ar ideju par to, kā būs. Šis

apstākļi noteica pētījuma metožu izvēli un empīriskā pētījuma modeļa izveidi (skat. 2.attēlu).

2.attēls. Empīriskā pētījuma modelis

Empīriskā pētījuma kritēriji atbilstoši teorētiskajam modelim izvēlēti, pamatojoties uz teorētiskajām atziņām, ka bērna griba veidojas darbībā, humānas mijiedarbības procesā (Ē.Eriksons, A.Maslovs, Ē.Fromms, K.Dēķens, J.A.Students, D.Lieģeniece, A.Špona, D.Dzintere). Izstrādātos kritērijus raksturo līmeņu pazīme: A līmenis – augsts rādītāju izpausmes līmenis, attiecīgā pazīme spilgti izteikta; B līmenis – vidējs rādītāju izpausmes līmenis, attiecīgajai iezīmei ir gadījuma raksturs; C līmenis – zems rādītāju izpausmes līmenis, iezīme nav vērojama (skat. 2.tabulu).

Pamatojoties uz izstrādātajiem kritērijiem, tika analizētas gan rakstnieku un studentu bērnības atmiņas, gan intervijas ar bērniem, gan izstrādāts bērna darbības ar rotaļlietām vērojuma protokols.

2.tabula. Kritēriji, rādītāji un rādītāju līmeņu pazīmes bērna gribas īpašību veidošanās noteikšanai darbībās ar rotaļlietu

Kritēriji	Gribas rādītāji	Līmeņu pazīmes darbībās ar rotaļlietu		
		C līmenis	B līmenis	A līmenis
Vēlmes apzināšanās	Interese par rotaļlietu (Dēķens,1921; Svenne,1930; Aries, 1980;Torrance, 1998; McNeal, 1999; Фребель, 2005; Смирнова, Салмина, Тиханова, 2008; Ēriksens, 2010)	Izrāda interese par rotaļlietu kā par priekšmetu, bez vēlmes izmantot to rotaļdarbībā	Veic vienveidīgas darbības ar rotaļlietu	Veic daudzveidīgas darbības ar rotaļlietu
Mērķtiecība darbībā	Vajadzība atdarināt, rotaļā atveidot apkārtņē vēroto (Students,1935; Birkerts,1923; Eriksons, 1998; Леонтьев, 2007; Rodari, 2009)	Rotaļā neatdarina apkārtņē vēroto	Dažreiz, atkarībā no situācijas, rotaļā atdarina apkārtņē vēroto	Vienmēr rotaļā atdarina apkārtņē vēroto
Patstāvība darbībā	Prasme darboties bez pieaugušā palīdzības (Hessens, 1929; Montessori, 1965; Opie,I.,&Opie,P., 1969; Eriksons, 1998; Gadamers, 1999; Урунтаева, 2001)	Nepieciešams pieauguša atbalsts	Atkarībā no situācijas, darbības veida darbojas patstāvīgi	Vienmēr darbojas patstāvīgi
Neatlaidība darbībā	Darbības pabeigšana (Dēķens,1921; Montessori, 1965; Хекхаузен, 2003; Ильин, 2011; Mainza, 2013)	Iesākto nepabeidz pat pēc pamudinājuma	Iesākto pabeidz tikai pēc pamudinājuma	Iesākto pabeidz bez pamudinājuma
	Aizrautība darbībā (Dēķens,1921; Изард, 1999; Lika, 2003)	Īslaicīga darbība (mazāk par piecām minūtēm)	Mainīga aizraušanās ar vienu darbību (no sešām līdz deviņām minūtēm)	Ilgstoša aizraušanās ar vienu darbību (desmit un vairāk minūtes)
Emocionālas pārdzīvojums, prieks darbībā	Apmierinājums, prieks par darbības procesu (Pētersons, 1931; Goleman, 1995; Изард, 1999; Ness, Ingvars, 2001; Лафренье, 2004)	Nav priecīgs darbībā	Reizēm priecīgs darbībā	Vienmēr priecīgs darbībā

Skaidrojot gribas veidošanos darbībās ar rotaļlietu, veidojot loģisko un matemātisko pamatojumu, tika izmantots arī Hī kvadrāta kritērijs (SPSS,

Analyze, Crosstabs), kas paredzēts korelatīvo sakarību noteikšanai starp pazīmēm, kuras mērītas kvalitatīvi, t.i., konstatēti izvēlēto kvalitāšu biežumi pētāmajā grupā. Šādu pētījuma metožu izvēli noteica pētījuma objekta sarežģītais raksturs. Turpmāk tekstā tiks aplūkota pētījumā iegūto kvalitatīvo un kvantitatīvo datu analīze.

Meklējot pamatojumu bērna gribas attīstībai gan darbībās ar rotaļlietām, gan bērna un pieaugušā mijattiecībās, **2.daļas 2.2.nodaļā Rotaļlietas latviešu rakstnieku bērnības atmiņu analīzē** atlasīti un analizēti septiņu latviešu rakstnieku (Doku Atis, Aspazija, E.Birznieks – Upītis, V.Plūdonis, J.Jaunsudrabiņš, K.Pamše, V.Belševica) bērnības atmiņu fragmenti. Latviešu rakstnieku bērnības atmiņas, kā viens no autobiogrāfisko atmiņu veidiem, ir lielisks bērna izzināšanas avots, kas palīdz izprast bērna iekšējo pasauli. Daiļliteratūras izpēte dod ieskatu bērna pārdzīvojumos, atklāj bērna aktivitātes, un arī to, kā, manipulējot ar ārējo vidi, veidojas bērna personība. Rakstnieki nereti daudz precīzāk par pedagogiem un psihologiem spēj atklāt bērna pārdzīvojumus, var parādīt, kas ir cilvēks (Students, 1998; Gustavsons, 1995; Čomskis, 2013), kā veidojas personība, viņas raksturs, domas, jūtu un gribas pasaule (Birkerts, 1922). Pamatojoties uz autobiogrāfisko atmiņu tēlojumu analīzi, tika pārbaudīts darba teorētiskajā daļā izveidotais modelis par bērna gribas īpašību veidošanos darbībās ar rotaļlietu. Modeļa pārbaude, izmantojot latviešu rakstnieku bērnības atmiņu tēlojumus, atklāj turpmākajam pētījumam būtiskus atzinumus:

- darbošanās maz strukturētā vidē (dabā) ir bērna dzīves neatņemama sastāvdaļa. Katrs gadalaiks piedāvā savus rotaļu materiālus, kurus bērns transformē rotaļlietās atbilstoši savām vajadzībām, interesēm. Vienlaikus ar objektu funkcionalitātes iepazīšanu bērns mācās pakļauties dabai kā lielākajai autoritātei (Hessens, 1929);
- darbībās, kurās bērnu nekontrolē pieaugušais, kuras norit bez tiešas pieaugušā uzraudzības, vadības, tiek veicināta bērna pašapliecināšanās iespēja, attīstās bērna patstāvība, mērķtiecība, neatlaidība;
- līdzdarbojoties pieaugušajam, kopīgi gatavojot rotaļlietu vai rotaļai nepieciešamos papildinājumus, vērojot, kā darbojas pieaugušais, bērnam veidojas ne tikai noteiktas darba prasmes, pirmā pieredze par to, kā izvirzīt un, pārvarot grūtības, pabeigt iesākto darbību, sasniegt izvirzīto mērķi (neatlaidība, mērķtiecība), bet arī izpratne par darbu kā nozīmīgu darbību pašam.

Rakstnieku autobiogrāfisko atmiņu analīzes rezultāti pilnībā neatklāj gribas īpašību veidošanos darbībās ar rotaļlietu, bet ir pamats pieņēmumam, pētot bērna gribas īpašību veidošanos darbībā ar rotaļlietām.

Pētījuma turpinājumā **2.daļas 2.3.nodaļā Studentu bērnības atmiņu par darbībām ar rotaļlietu izpētes rezultātu raksturojums** veikta bērna gribas veidošanās specifiskas izpēte rotaļdarbībā, izmantojot autobiogrāfiskos (studentu) stāstījumus. No visiem 222 studentu stāstījumiem 76 studentu (34,23 %) atmiņās plašāk komentētas arī darbības, notikumi un pārdzīvojumi, kas radušies rotaļājoties. Latviešu rakstnieku bērnības atmiņu tēlojumos atrastās frāzes, kuras ilustrē mērķtiecību, patstāvību, neatlaidību, motivēja arī studentu stāstījumos meklēt šāda rakstura izteikumus. Kopumā studentu atmiņu stāstījumos šādas frāzes parādījās 55 reizes. Minētās frāzes tika konstatētas stāstījumos, kas vēsta par darbošanos kā ar strukturētām, tā ar daļēji un maz strukturētām rotaļlietām. Lai izvairītos no subjektīviem vērtējumiem un paaugstinātu pētījuma objektivitāti sakarību noteikšanai starp pazīmēm, kuras mērītas kvalitatīvi, tika izmantots Hī kvadrāta kritērijs. Tika atklāts, ka starp darbībām ar rotaļlietu un patstāvību, neatlaidību pastāv statistiski nozīmīgas sakarības, bet starp darbībām ar rotaļlietu un mērķtiecību - tendenču līmeņa sakarības. Sakarības raksturojošie iegūtie rezultāti atspoguļoti 3. tabulā.

3.tabula. Studentu atmiņu stāstījumu par darbībām ar rotaļlietu saistībā ar gribu raksturojošām īpašībām

Darbības ar rotaļlietu un gribas īpašību sakarību pāri	Hī kvadrāta vērtība (Chi Square)	Brīvības pakāpes (df)	Nozīmības līmenis (p)	Secinājums par saistībām
Darbības ar rotaļlietu patstāvība	24,070	2	,000	Statistiski nozīmīgas sakarības
Darbības ar rotaļlietu mērķtiecība	5,111	2	,078	Tendenču līmeņa sakarības
Darbības ar rotaļlietu neatlaidība	8,307	2	,016	Statistiski nozīmīgas sakarības

Studentu stāstījumu izvērtējums, sakarību noteikšana bagātina izveidoto modeli par bērna gribas īpašību veidošanos darbībā ar rotaļlietu ar atziņu, ka, iespēja realizēt savus nodomus rotaļdarbībā, ilgstoši nodarboties ar vienu rotaļlietu, paplašināt rotaļas sižetu, pašam izgatavot

nepieciešamo rotaļlietu, ļauj bērnam apzināties savas spējas, gūt pozitīvas emocijas, kas sekmē bērna gribas īpašību (patstāvības, mērķtiecības, neatlaidības) attīstību. Gūtie rezultāti tika izmantoti kā pamats, pētot mūsdienu bērna gribas īpašību veidošanās iespēju rotaļdarbībā ar savām interesēm atbilstošu rotaļlietu.

2.daļas 2.4.nodaļā Bērnu emocionālā pārdzīvojuma darbībā ar rotaļlietām izpētes rezultātu raksturojums pētīta mūsdienu bērna gribas īpašību veidošanās darbībā ar rotaļlietu. Pētījumā tika iesaistīti 253 bērni (124 meitenes, 129 zēni) no dažādām Latvijas pirmsskolas izglītības iestādēm. Teorētiskā modeļa pārbaudei un pilnveidei, izmantojot bērnu zīmējumus un aprakstošās, analītiski statistiskās metodes, lietderīgi bija noskaidrot:

- 1) mūsdienu bērna rotaļlietu pasauli, to, vai rotaļlieta rada iespēju bērnam izvirzīt un sasniegt mērķus darbībā (Hessens, 1929; Gadamers, 1999; McNeal, 1999; Маслов, 2003; Фребель, 2005; Ēriksens, 2010;
- 2) bērnu emocionālo noskaņojumu, stabilitāti (Veale, 2005; Roberts-Holmes, 2005), motivēta darbība rodas, satiekoties prieka un intereses emocijām (Goleman, 1995; Изард, 1999; Ness&Ingvars, 2000).

Pieaugošais strukturēto rotaļlietu (93,28%) klāsts un dažādība liecina par to, ka mūsdienu bērns jau no agras bērnības dzīvo materiāliem un iespaidiem pārbagātā pasaulē. Dzīvošana plašā informācijas telpā un kultūrvidē pieprasa lielāku gribasspēku, kā arī aktualizē pieaugušā kā starpnieka lomu, veidojoties bērna gribai darbībā ar rotaļlietu. No pieaugušā attieksmes ir atkarīgs rotaļlietas tālākais liktenis, tas, kā bērns ar to rotaļāsies, kā tā bagātinās rotaļas sižetu. Iegādājoties, piedāvājot bērnam kādu rotaļlietu, jāraugās, lai tā rosinātu bērnu darboties, padarītu rotaļu mērķtiecīgāku, nevis tikai apmierinātu bērna kā patērētāja iegribu.

Teorētiskā modeļa pilnveidei, balstoties uz rakstnieku un studentu atmiņu stāstījumos atrastajām darbību raksturojošām frāzēm, darbojoties ar rotaļlietu, līdzīgi izteicieni tika meklēti arī bērnu stāstījumos. Iedziļināšanās 81 bērna stāstījumā atklāja 14 bērnu izteikumus, kas liecina par patstāvīgu, mērķtiecīgu un neatlaidīgu darbību rotaļā ar gatavām un pusgatavām rotaļlietām. Pētījumam īpaši noderīgi tie bērnu stāstījumi, kuri liecina par pozitīvām emocijām, prieku, kas rodas, ienesot savus nodomus rotaļā, īstenojot savu mērķi. 41 bērna stāstījumā par darbību ar savu mīļāko rotaļlietu dominē pozitīvās emocijas (prieks), kas saistītas ar iespēju patstāvīgi, ilgstoši, sistemātiski darboties un būt ar rotaļlietu visu laiku kopā. 5 bērnu stāstījumos rodami pārdzīvojumi ar negatīvu emocionālu

nozīmi. Tādi pārdzīvojumi rodas tad, ja bērns nevar ar savu rotaļlietu rotaļāties ilgstoši, ja tā jāatstāj mājās, ja tā pārvācoties tiek pazaudēta vai tiek saplēsta.

Pētījumam lietderīgi, analizējot bērnu zīmējumus, kas atklāj viņu domas, pārdzīvojumus, attieksmi, pievērst uzmanību arī to emocionālajam raksturam, jo motivēta rotaļdarbība rodas, satiekoties prieka un intereses emocijām (Изард, 1999). Zinātnieki (Anning&Ring, 2004; Angelides, Michaelidou, 2009) uzskata, ka bērnu zīmējumi var tikt izmantoti, lai pētītu ne tikai bērna kognitīvo un emocionālo attīstību. Zīmējot kādu objektu, bērns nejauši, bet citreiz apzināti, pauž arī savu attieksmi, jo zīmējums ir gan viena no *tūkstoš valodām*, ar kuras palīdzību bērns atklāj, parāda savu iekšējo pasauli, pieredzi un pārdzīvojumus, attieksmi (Mukherji, Albon, 2010), gan šifrēts vēstījums par to, ko bērns pārdzīvo (Veale, 2005; Roberts-Holmes, 2005; Венгер, 2007).

Apmierināts un priecīgs bērns ir pārliecināts par sevi, darbīgs, ieinteresēts jaunajā, daudz labāk var paveikt viņam izvirzītos uzdevumus, sasniegt savus mērķus. Prieks rodas, ja tiek apmierinātas bērna vajadzības, ir pozitīva atmosfēra, pieaugušā saprotoša attieksme. Tieši pozitīvo emociju klātbūtne ierosina arī gribas attīstību, jo, ja „mūsu dzīve norit saskaņā ar mūsu gribu, tad mūsos ir dzīves prieks” (Students, 1998, 198) un „jo spēcīgākas, aktīvākas jūtas, jo augstāka brīvības pakāpe” (Ness, Ingvars, 2001, 92). Balstoties uz teorētiski izstrādātiem, pamatotiem rādītājiem (Lika, 2003; Смирнова, Медведева, 2004; Венгер, 2007), bērnu zīmējumu analīzes laikā uzmanība tika pievērsta zīmējumā izmantotajai krāsu gammai, detaļām, kas papildina zīmējumu, varoņu sejas grimasēm un zīmējuma sižetam.

Bērnu zīmējumu analīze ļauj secināt, ka pedagoģiskajā darbā lielāka uzmanība veltāma pozitīvajām emocijām, priekam (34,39% bērnu zīmējumos atrodamas krāsas, līnijas, detaļas, kas vēsta par negatīvo emociju klātbūtni un noraidošu attieksmi), kas rodas līdz ar savu iespēju apzināšanos sev nozīmīgā darbībā.

Rakstnieku autobiogrāfisko atmiņu tēlojumu, studentu stāstījumu, bērnu interviju salīdzinošā analīze bagātina teorētisko modeli ar atziņu, ka atbilstoši humānās pedagoģijas principiem sekmīgai, gribas īpašību attīstībai darbībās ar rotaļlietu pilnveidojama pieaugušā izpratne par rotaļlietas ietekmi uz bērna motivētu darbību, izkopjot mērķtiecību, neatlaidību, patstāvību. Bērna rotaļdarbībā pieaugušajam ierādāma nozīmīga vieta arī tad, ja rotaļa rit ārpus pieaugušā tiešas kontroles, uzraudzības (skat. 4.tabulu).

4.tabula. Pirmsskolēna gribas īpašību veidošanās darbībās ar rotaļlietu

Teorētiskā modeļa komponenti	Kā tiek ietekmēta gribas īpašību veidošanās	Ilustrācija ar empīriskā pētījuma datiem
Vēlmes apzināšanās, interese par rotaļlietu	Rotaļlieta darbībai piešķir mērķtiecību, rada iespēju patstāvīgi izmēģināt vēl neapjaustas spējas, izjust brīvību un neatkarību (Фребель, 2005).	Bērns <ul style="list-style-type: none"> • rotaļājas ar gatavām, pusgatavām rotaļlietām, rotaļu materiāliem; • iesaistās rotaļlietu gatavošanas procesā, gatavo pats.
Darbība		
Starp darbībām ar rotaļlietu un gribas īpašībām patstāvību Hī kvadrāta vērtība = 24,070 (p = 0,000) un neatlaidību Hī kvadrāta vērtība = 8,307 (p = 0,016) pastāv statistiski nozīmīgās sakarības, bet starp mērķtiecību tendenču līmeņa sakarības, jo Hī kvadrāta vērtība = 5,111 (p = 0,078)	Mērķtiecība - vajadzība atdarināt, rotaļā atveidot apkārtne vēroto	Atdarinot spēcīgu personību, attīstās bērna griba, “jo apkārtne cēlāka, cildenāka un priekšzīmīgāka, jo griba gūst vērtīgākus iespaidus” (Students, 1935).
	Patstāvība - prasme darboties bez pieaugušā palīdzības	Darbojoties ar rotaļlietu, rotaļu materiāliem, bērns tiek orientēts uz patstāvīgu darbošanos - pirmo gribas darbības posmu (Урунтаева, 2001).
	Neatlaidība darbības pabeigšana; aizrautība darbībā	Rotaļā bērns sastopas ar savu vēlmi, savu gribu un iespēju to realizēt vai nerealizēt (Svenne, 1930). Cieņa pret bērna paša izraudzītām darbībām (tiekšanos iegūt nevis jebkādu, bet iecerēto rezultātu, ilgstošu aizraušanos ar vienu darbu) veicina pirmsskolēna gribas veidošanos.
Emocionāls pārdzīvojums, prieks darbībā	Prieka un intereses mijiedarbība ir pamats un gatavība jebkurai apzinīgai darbībai, (Изард, 1999; Лафренье, 2000), darbs dod prieku pašam darītājam (Dacey&Kenny,1994; Eriksons, 1999).	Vide, kurā dominē pozitīvi emocionāli pārdzīvojumi, veicina bērna emocionālo stabilitāti un motivē darboties. Darbība ir gribas rādītājs tajā griba rodas un izpaužas.
Negatīvs emocionāls pārdzīvojums darbībā	Bērna vēlmju, vajadzību kā aktivitātes avotu, iniciatīvas neievērošana bremzē pirmsskolēna darbību (Birkerts, 1923, Students, 1935; Маслов, 2003).	Bērnam rodas negatīvi emocionāli pārdzīvojumi, nespējot <ul style="list-style-type: none"> • īstenot ilgstošu rotaļdarbību; • ienest savus motīvus rotaļdarbībā.

Rakstnieku atmiņu tēlojumos, studentu, pirmsskolēnu stāstījumos gūtie secinājumi, teorētiskās atziņas, ka bērna gribas īpašību veidošanā

piedalās gan ārējie apstākļi (rotaļlietu vide), gan audzinātāji (pieaugušā personība), gan pats bērns, noteica turpmākā pētījuma gaitu.

2.daļas 2.5.nodaļa Pedagogu sadarbības ar bērniem izpētes rezultātu raksturojums aktualizē pētījuma pedagoģisko problēmu - bērna gribas īpašību veidošanos darbībās ar rotaļlietu. Pētot pirmsskolas pedagogu viedokli par pirmsskolēna gribas īpašību veidošanos darbībās ar rotaļlietām, tika veikta anketēšana, tās rezultāti analizēti pēc biežuma un interpretācijas, izmantojot aprakstošo un analītiskās statistikas metodi (IBM SPSS Statistics 19). Kopumā pētījumā piedalījās 228 pirmsskolas skolotājas no dažādām Latvijas pirmsskolas izglītības iestādēm. Aptaujas rezultātu analīze parāda, ka nepieciešams meklēt bērna gribas veidošanās pedagoģiskās pilnveides iespējas rotaļdarbībā, humānas mijiedarbības procesā, jo:

- neskatoties uz to, ka pedagogi atzīst enerģiju, izlēmību un gribasspēku par otru (59,6%) cilvēka dzīvē nozīmīgāko īpašību kopumu, pedagoga un bērna attiecībās tikai daļēji tiek atbalstīta, cienīta bērna individualitāte, spēcīgas personības veidošanās. Nepietiekama izpratne par humānās pedagoģijas būtību pedagogiem liek atgriezties pie voluntārās pedagoģijas, kas atzīst pieaugušā, nevis bērna vajadzības un vērtības, veicina vienpusīgu bērna gribas īpašību veidošanos;
- ar pašgatavotām rotaļlietām, kuras jau to darināšanas laikā veido izpratni par mērķa izvirzīšanu, sasniegšanu, spēlējas 16,2% meiteņu un tikai 7% zēnu, bet 6,5% aptaujāto pedagogu izmanto pedagoģisko procesu (mākslas nodarbības), lai kopā ar bērnu radītu rotaļlietu;
- pedagoģiskais process ne vienmēr tiek plānots tā, lai atbalstītu bērna iniciatīvu, lai veidotu bērnam paradumu neatlaidīgi un, pārvarot šķēršļus, pabeigt savu iesākto darbību. 4% aptaujāto pedagogu norāda, ka viņi dod iespēju rotaļu izspēlēt līdz galam, 8,8% pirmsskolas izglītības pedagogu lūdz pārtraukt bērnu rotaļu, 54,9% pārtrauc un dod iespēju izspēlēt vēlāk, bet 11,5% ieinteresē ar citu darbību, kas liecina, ka kolektīvās rotaļnodarbības ir galvenais darbības veids pirmsskolā. Šādas rotaļnodarbības orientējas uz pieaugušā izraudzītas darbības rezultāta sasniegšanu, nevis bērnam interesējošu personīgi izvēlētu un nozīmīgu darbību.

Pētījuma rezultātā tiek secināts, ka pirmsskolēna gribas veidošanās darbībās ar rotaļlietu iespējama, balstoties uz humānisma principiem pedagoģijā, cienot un atbalstot individualitāti, radot vidi bērna pašdarbībai. Pirmsskolēna gribas attīstība nav skatāma atrauti no vispārējās psihiskās

attīstības. Brīvība un situāciju dažādība darbībā ir galvenie un būtiskākie nosacījumi, kas ietekmē bērna gribas veidošanos.

Pētījuma rezultātā ir izstrādāts bērna gribas veidošanās modelis. Tas veidots, integrējot Latvijas brīvvalsts pedagogu un psihologu nostādnes, ka bērna gribas attīstība pirmsskolā notiek rotaļdarbībā, humānā mijiedarbības procesā. Modeļa centrā ir bērns kā subjekts, kura darbības motivē viņa identitāte, vajadzības un emocijas. Darbība ir gribas rādītājs – tajā griba rodas un izpaužas. Bērna gribas veidošanās nav iedomājama bez bērna darbības motīvu izprašanas, respektēšanas.

Motivētā darbībā – brīvā rotaļā, bērns pārvar šķēršļus, grūtības, apgūst jaunas prasmes, nostiprina iemaņas, apzinās savu dvēseles spēku, pauž neatkarību. Rotaļlieta pilda savu galveno uzdevumu, palīdz bērnam apzināties savu fizisko un garīgo Es. Gribas veidošanos rosina motivēta darbība ar rotaļlietu. Tā rotaļā bērns piedzīvo to prieku, kurš atkarīgs tikai no katra paša, kurš iepriecina, izkopjot gribu. Prieka un intereses mijiedarbība ir pamats jebkurai bērna apzinīgai darbībai.

Modeļa izstrāde atklāja, ka, neskatoties uz to, ka motivācija ir svarīgāka par ārējiem pastiprinājumiem, bērna gribas veidošanās procesā nozīmīgs ir pieaugušais. Griba, tāpat kā citi psihiskie procesi, veidojas ciešās mijattiecībās ar pieaugušo, kurš rada apstākļus bērna motivētai darbībai. Pētījums apstiprināja, ka bērnam iespējams izkopt mērķtiecību, neatlaidību, patstāvību rīcībā, darbībā un uzvedībā, saņemot pieaugušā atbalstu neatkarībai, atklātībai un atraisītībai sev nozīmīgā darbībā ar rotaļlietām.

No secinājumiem izriet, ka ir apstiprinājusies darba hipotēze: pirmsskolēna darbības ar rotaļlietu sekmē gribas veidošanos, ja bērns darbību ar rotaļlietām izvēlas atbilstoši savām vajadzībām, interesēm, pieredzei, darbībā ar rotaļlietām veido paradumu neatlaidīgi pārvarēt šķēršļus un sasniegt mērķi un pieaugušais atbalsta bērna iniciatīvu, patstāvību rotaļdarbībā, humānā un emocionāli atsaucīgā vidē. Pētījuma mērķis ir sasniegts, un izvirzītie uzdevumi izpildīti, jo, analizējot gribu filosofijas, pedagogijas un psiholoģijas literatūrā, izzināta tās veidošanās specifika pirmsskolas vecumā, atklāti pirmsskolas vecuma bērna gribas veidošanās pedagoģiskie nosacījumi darbībās ar rotaļlietām. Izstrādāts pirmsskolēna gribas izpētes metodoloģiskais pamatojums, gribas veidošanās kritēriji, rādītāji, to līmeņi un pazīmes, kā arī izveidots un empīriski pārbaudīts pirmsskolēna gribas īpašību veidošanās procesuālais modelis darbībās ar rotaļlietu.

Pārmaiņas sabiedrībā rada jaunas pētniecības problēmas, izvirza jaunus uzdevumus pirmsskolas izglītībai. Bez gribas piepūles,

uzdrīkstēšanās un drosmes neko lielu, labu nevar paveikt. Griba un gribasspēks palīdz pārvarēt šķēršļus, liek sakopot visas zināšanas, prasmes un spējas, garīgos un fiziskos spēkus mērķa sasniegšanai. Demokrātiskā sabiedrībā būtiski ir ne tikai veicināt izpratni par humānas mijiedarbības un pieaugušā attieksmes nozīmi bērna gribas veidošanās procesā, bet arī cienīt indivīda tiesības un personības autonomiju. Svarīga ir gan teorētiskā problēmas izpratne, gan teorētisko atziņu īstenošana pedagoģiskajā darbībā pirmsskolā. Bērna gribas veidošanās ir aktuāls jautājums kā zinātnē, tā audzināšanas praksē.

Ieteikumi

Pirmsskolas vecumā aizsākas ne tikai harmoniskas, līdzsvarotas, spēcīgas personības veidošanās, bet arī gribas veidošanās. Analizējot teorētisko un praktisko pieredzi, pētījuma ietvaros tika apkopoti ieteikumi, kā pedagoģiskajā procesā pirmsskolā veicināt bērna gribas veidošanos darbībās ar rotaļlietu -

- Šajā procesā ir būtiski ievērot noteiktu un cieņas pilnu attieksmi pret bērnu kā personību, atzīt ikviena bērna individualitāti kā lielāko vērtību un uzlūkot bērnu kā vienotu veselumu.
- Pozitīvas emocijas ir labvēlīgs priekšnosacījums bērna gribas īpašību veidošanai, bet negatīvās - kavē bērna gribas īpašību veidošanos un attīstību. Emocijas motivē bērnu darbībai. Jo veiksmīgāka, pozitīvāka ir pieredze, kuru gūst bērns, jo vairāk tiek virzīta bērna gribas attīstība, tiek modināta interese, vēlme darboties, izzināt.
- Darbība ar rotaļlietu ir motivēta aktivitāte, līdz ar to tā sekmē bērna attīstību veselumā, apmierina dabisko vēlmi darboties, izzināt pasauli, apzināties savas iespējas, attīstīt sevi un netieši veicina gribas veidošanos. Griba rodas un izpaužas darbībā. Līdzīgi kā darbība, arī rotaļāšanās izriet no indivīda vēlmes un ir bērna personības veidotāja. Tikai tam, ko bērns pats izzinājis, ir nozīme un paliekoša vērtība.
- Darbība ar rotaļlietu veicina bērna gribas veidošanos, ja tā ir ne tikai prece, uz statusu norādošs objekts, bet atbilst bērna vecumam, personības vajadzībām, veicina bērna dabisko vēlmi darboties patstāvīgi un apmierina bērna interesi pasaules izzināšanā, palīdz apzināties savas iespējas, pakļaujas bērna fantāzijai un vienlaikus rosina daudzveidīgu, mērķtiecīgu darbību veikšanu.

Pētījuma rezultātu aprobācija

Origināli raksti starptautiskajos, anonīmi recenzējamos zinātniskajos izdevumos (9):

1. Vigule, D. (2009) Lelle – rotaļlietas pirmsākums kultūrvēsturiskajā skatījumā. *IV Jauno zinātnieku konference*. Rakstu krājums. Rīga: RPIVA, 220 – 224 lpp. ISBN 978-9934-8060-2-5.
2. Вигуле, Д., Аугсткалне, Д. (2010) Развитие коммуникативной активности детей дошкольного возраста средствами игрушки. *Психолингвистика. Научно – теоретический сборник. 6 выпуск*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Переяслав – Хмельницький: ПП СКД, С.10 – 17 ISBN 966-8122-49-9.
3. Augstkalne, D., **Vigule, D.** (2010). Rotaļlieta pirmsskolas vecuma bērna komunikatīvo prasmju sekmēšanai. RPIVA 5. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rīga: RPIVA, 372 – 377 lpp. ISBN 978-9934-8060-5-6.
4. **Vigule, D.**, Priede, L. (2011) Facilitation of children creativity in art activities in pre-school. *Art, design and art education: methods and experiences of creativity development*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Kauno: Kauno kolegija, p. 15 – 19. ISBN 978-995527-231-1.
5. **Vigule, D.**, Priede, L. (2012) Pirmsskolēna mērķtiecības sekmēšana mākslas nodarbībās. *Sabiedrība, integrācija, izglītība*. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli 2012. gada 25. – 26.maijs. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rēzekne: AR Izdevniecība, 144 – 152 lpp. ISBN 978-9984-44-065-1. Ievietots starptautiski citējamā datu bāzē FN Thomson Reuters Web of Science® VR1.
6. **Vigule, D.**, Zīriņa, T. (2012). Adult's attitude in process of will development of pre-school child. *ATEE Spring University. Changing education in a changing society*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Klaipeda: Klaipeda University, 197 – 204 p., ISSN 1822-2196.
7. Vigule, D. (2013). Significance of toys in socialization process of pre-school child. *Rural Environment. Education. Personality. (REEP) Proceedings of the International Scientific Conference*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Jelgava, p. 300 – 306, ISSN 2255-8071.

8. Vigule, D. (2013). Emotional Component in the Development of a Pre-schoolers will. *Sabiedrība, integrācija, izglītība*. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli 2013. gada 24. – 24.maijs. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rēzekne: AR Izdevniecība, 401 – 408 lpp. ISSN 1691-5887. Ievietots starptautiski citējamā datu bāzē FN Thomson Reuters Web of Science®VR 1.0.
9. Vigule, D. (2014). Pirmsskolas vecuma bērnu rotaļdarbības un gribas veidošanās mijsakarības. RPIVA 7. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rīga: RPIVA, 210–214 lpp. ISBN 978-9934-503-15-3.

Pētījuma rezultāti prezentēti starptautiskās zinātniskās konferencēs (9):

1. RPIVA XIII Starptautiskā kreativitātes konference *Kreatoloģija kā kreativitātes kompleksā izpēte*. Referāts – Creating the expressiveness of a visual image. RPIVA, Rīga, 07. – 08.11.2008.
2. RPIVA XIV Starptautiskā kreativitātes konference *Kreativitāte individualitātes dzīves gaitā*. Referāts – Rotaļlieta bērna prieka avots un radošās darbības sekmētāja. RPIVA, Rīga, 06. – 07.11.2009.
3. Starptautiska konference *Осуществление аспектов инновативной деятельности педагогов для создания позитивного образа дошкольного учреждения*. Piedalīšanās paneļdiskusijā – Осуществление аспектов инновативной деятельности педагогов для создания позитивного образа дошкольного учреждения. Pakruojis, 24.04.2009.
4. RPIVA 5. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Referāts – Rotaļlieta pirmsskolas vecuma bērna komunikatīvo prasmju sekmēšanai. RPIVA, Rīga, 25. – 27.03.2010.
5. Kauno kolegija. *Art, design and art education: methods and experiences of creativity development*. The participant contributed a presentation – Facilitation of children creativity in art activities in pre-school. Kauno kolegija, 05.10.2010.
6. RPIVA 6. Starptautiskā zinātniskā konference *Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Referāts – Gribas īpašību veidošana mākslinieciskā darbībā. RPIVA, Rīga, 29. – 31.03.2012.
7. ATEE Spring University 2012 conference *20 Years of Sustainable Development: Learning from Each Other*. The participant

contributed a presentation – The role of adult child's will development: problems and solutions. Vilnius 03. – 05. 2012.

8. 6th International Scientific Conference *Rural Environment. Education. Personality. (REEP)* Presented the paper entitled: Significance of toys in socialization process of pre-school child. 20 - 21 March, 2013, Jelgava, Latvia.
9. SELL International Scientific Conference in Sports Science: “Sports, Students, Lifestyle” The participant contributed a presentation “Development of will in physical activities.” 24 May, 2013 Riga, Latvia.

Pētījuma rezultāti aprobēti, vadot:

1. Seminārnodarbības *1,5 -4 gadus veca bērna fiziskās, sociāli emocionālās un izziņas aktivitātes nodrošināšana pedagoģiskajā procesā pirmsskolā* pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem Rīgas Izglītības un informatīvi metodiskā centra (turpmāk tekstā RIIM) rīkotajos kvalifikācijas paaugstināšanasursos. 2009.
2. Seminārnodarbības *Aktualitātes piecgadīgo bērnu sagatavošanā skolai* pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem (RIIM) rīkotajos kvalifikācijas paaugstināšanasursos. 2009. - 2010.
3. Seminārnodarbības *Matemātisko priekšstatu veidošana pirmsskolā* pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem (RIIM) rīkotajos kvalifikācijas paaugstināšanasursos. 2010.
4. Seminārnodarbību *Pirmsskolēna gribas audzināšanas pedagoģiskie nosacījumi* RPIVA profesionālā maģistra studiju programmas Pedagoģija studiju kursā Pirmsskolas pedagoģija – Bērna emociju, jūtu un gribas attīstības sekmēšanas pedagoģiski psiholoģiskie nosacījumi. 2011. - 2012.
5. Pedagogu profesionālās kvalifikācijas pilnveides kursus *Pirmsskolas mācību saturs un metodiskais nodrošinājums*. 05.04.2013 - 31.05.2013.
6. Pedagogu profesionālās kvalifikācijas pilnveides kursus *Pirmsskolas mācību saturs un metodiskais nodrošinājums*. 06.01.2014 - 14.03.2014.

**RIGA TEACHER TRAINING AND EDUCATIONAL
MANAGEMENT ACADEMY**

Faculty of Pedagogy

Doctoral study programme “Pedagogy”

DAGNIJA VIGULE

**DEVELOPMENT OF A PRE-SCHOOLER’S WILL
CHARACTERISTICS THROUGH ACTIONS WITH TOYS**

Summary of doctoral dissertation
for receiving a doctoral degree in Pedagogy
Sub-field: Preschool Pedagogy

Scientific supervisor of the doctoral dissertation:
Dr. psych., assoc. prof. Tija Zīriņa

Riga
2014

The doctoral thesis has been produced at the Riga Teacher Training and Educational Management Academy (RTTEMA). Faculty of Pedagogy in the time period between 2008 and 2013

Work structure: doctoral thesis in 2 parts

Thesis supervisor

Riga Teacher Training and Educational Management Academy
Asoc. Prof. Dr. psych. **Tija Zīriņa**

Thesis reviewers:

Professor at the University of Latvia, Dr. paed. **Emīlija Černova**
Professor at the University of the Liepaja, Dr. paed. **Anita Līdaka**
Professor at the Riga Teacher Training and Educational Management Academy, Dr. paed. **Anita Petere**

Doctoral thesis defence will take place at

Open session of Pedagogical board of promotion at
Riga Teacher Training and Educational Management Academy
On June 27, 2014 at 14.00 pm in Imantas 7. līnija 1, room 227

The doctoral thesis and its summary can be found in

Library of RTTEMA, Imantas 7. līnija 1, Riga, Latvia

RTTEMA Pedagogical board of promotions

Chairperson professor Dr. paed. **Inese Jurgena**

RTTEMA, 2014
Dagnija Vigule, 2014

ISBN 978-9934-503-18-4

General Description of the Doctoral Dissertation

Nowadays the topic on the need for a human being with a new, changed attitude to life's actions has become very relevant. Producing a responsible, independently thinking, free personality who treats others with respect and is tolerant, capable of co-working and of innovating is a significant task of education. Free development of individuality is the greatest value of a democratic society as well as a precondition for its wellbeing. A strong personality and individuality are the greatest gain of any society. At the same time acknowledging individuality and preserving freedom is one of the most challenging tasks of upbringing.

The idea of a personality with inner freedom, self-sufficiency and responsibility can be found in every work of Latvian pedagogues from the 1920s and 1930s. Central to the works of K.Dēķens, J.A.Students, P.Birkerts, M.Štāls, A.Dauge, O.Svenne is the idea of a child having unique individuality, a will and emotions, and being active. Moreover the mind and emotions work in integrity. This integrity is one of the general conditions that develop a personality. The active and good, personal value-oriented and independent will is an organiser of a valuable personality, its centre and core (Dāle, 1944, 29).

Bearing in mind that "not all people have the same object of will, but each has their own (own wellbeing)" (Kants, 2006, 184), the adult (educator) is able to distinguish and develop each child's individuality, respect their rights for freedom. Will and freedom are mutually tightly linked, and without an own will no free choice or free action is possible. Such a view of a child is relevant to this day, when human individuality and will are more acknowledged in theoretical studies, but often in practice a lot is done to suppress and destroy everything that is a child's free will. A child is created for freedom and choices and not for orders (Meikšāne, 2008).

During childhood – at the time when the development of a will and a strong personality starts and a child is completely dependent on adults and their rules, which can often turn against a child's "common sense and a strong human will" (Korčaks, 1986, 86), a child's initiative can be most easily silenced and subjected to a system (Fromms, 2003, 29). Silencing a child's initiative and activity leads to benumbing of individuality, for "development of a free will is a human being's effect on the self" (Špona, 2006, 36).

A human being develops through activity, which is an indicator of will and through which will develops and is expressed. Life of preschool age children is based on playing (Dāle, 1944, 30). Playing is an active, purposeful, creative, productive activity, which derives from an individual's internal forces (Picka, 1990, 71) and is linked to a child's experiences – joy, sadness, fear, hope and social relations (Зеньковский, 1996, 267). Playing, which is a highly complex childhood phenomenon, is linked to a toy both historically and philosophically. A toy is simultaneously a product with certain functions and forms created by an artist, and a symbol of a certain society, an embodiment of its ideas and values. It organises experience and regulates actions, it triggers a child's activity, attracts a child's interest, excites a child and satisfies the need for playing, as well as the need to be active, develop and be creative (Birkerts, 1923, 49).

A toy helps a child become an active researcher in the process of understanding regularities in the world, finding meaningfulness and purposefulness in the physical environment (Dahlgren, Szczepanski, 2005, 35) and gives an opportunity to learn based on own needs, rather than because of an externally set reason. Understanding the world, its regularities, acquiring new skills necessary in life, overcoming challenges leads to the self-affirmation of a child, and a child enjoys emotions of joy that emerge through becoming aware of own possibilities, successes and achievements. A toy allows a child to enjoy independence, be free from the control of adults, prohibitions, limitations and observation of rules and instructions. The first impulses of independent will are expressed through playing with a toy. Will characteristics are stimulated – perseverance, independence, which characterises a personality's purposefulness and willpower in achieving an aim as a result.

Theoretical studies bring out childhood as a significant period in a person's life and toys as its integral part. Childhood is not just a certain level of development, during which societal experience is acquired and a person adopts to certain requirements of society, accepts behavioural models offered by others and impersonates them. During this period the development of a free, independent person takes place, who is capable of making decisions and act accordingly, however preschool teachers do not always understand and know how to implement this in their everyday work.

According to the data obtained in the study "Assessment of Mandatory Preschool and Primary School Education and Possibilities of Improvement" (2008), 56% of preschool teachers believe that as 5-6 year

old children are prepared for school, they are overworked, as instead of playing or independent activities of children, those are adult-organised and conducted play sessions that dominate. Pedagogues believe that larger attention in the pedagogical work should be directed at the successes of social (30%) and intellectual (28%) development. Only 11% of pedagogues find will development important at preschool and 21% - at school, while in further life its significance is emphasised by 8%. 5% of pedagogues see imperfections and believe that improvements in the pedagogical process at preschool are necessary in order to stimulate development of a child's emotions and will. The mentioned contradictions are a relevant task of contemporary upbringing, which can be theoretically justified. This has also determined the choice of the topic "**Development of a Pre-schooler's Will Characteristics through Actions with Toys**".

Research subject – preschooler will development in actions with toys.

Research object – preschooler will.

Research aim – to reveal the pedagogical conditions of will development in preschooler actions with toys in theory and practice, to theoretically develop and practically test a process model of a child's will development.

Research hypothesis – preschooler actions with a toy facilitate will development if:

- a child chooses an action with toys in line with own needs, interests and experience;
- a child through actions with toys develops a habit to persistently overcome obstacles and to achieve a goal;
- an adult supports a child's initiative, independence in playing in a humane and emotionally responsive environment.

Research tasks:

1. To analyse will in the literature of philosophy, pedagogy and psychology, to explore the specifics of its development at preschool age.
2. Study the pedagogical conditions of will development among preschool age children in actions with toys.
3. To develop the methodological justification of preschooler will research, criteria, indicators of will development, their levels and traits.
4. To develop a process model for preschooler will development in actions with toys and to empirically test it.

The theoretical justification of research is constituted by:

- theories on the essence of will, the role of individual freedom in the modern society– P.Natorp (*Наторп*, 1911), S.Hessen (1929; 1995), I.Kant (1988, 2006), B.Spinoza (1998), H.Arendt (2001), D.Hume (*Hume* 2008);
- theories on the structural approach to personality activity processes – L.Vygotsky (*Выготский*, 1997; 2002), A.Špona (2006), D.Leontyev (*Леонтьев*, 2007);
- theories on the interaction between emotions and will as a basis for conscious activity – M.Montessori (*Монтессори*, 1916, 1997, 1965), T.Tomkins (1962), D.Goleman (1995), Izard (*Изард*, 1999), P.LaFrenier (*Лафренье*, 2000);
- ideas that a child’s will development at preschool takes place through action in a process of humane interaction – L.Vygotsky (*Выготский*, 1997; 2002), H.Gudjons (1998), E.Erikson (1998), D.Lieģeniece (1999), A.Maslow (*Маслов*, 1999; 2003), E.Fromm (2003);
- theories on play as a motivated activity – J.Nunnally&L.Lemond (1973), M.Ellis (1984), R.McCall (1974), R.White (1959), J.Bruner (1972, 1973), J.Watson (1971), J.Nuttin (1973);
- theories on toys as part of the cultural environment – Aries (1980), D.Dzintere (2005, 2007), F.Froebel (*Фребель*, 2005), E.Smirnova, M.Sokolova (*Смирнова, Соколова*, 2005; 2008), G.Brougere (2006), V.Abramenkova (*Абраменкова*, 2008), G.Rodari (2009), H.T.Eriksen (2010), N.K.Freemen (2007).

Research methods:

1.Theoretical methods:

- analysis of philosophical, pedagogical and psychological literature and sources analysis on will development among preschool age children in actions with toys;
- document studies.

2. Empirical methods:

- survey of pedagogues at preschool educational institutions;
- selection and content analysis of childhood memory depictions of writers;
- unstructured interviews, content analysis of student childhood memories;
- conversations with children on their favourite toys

- research and analysis of children's works;
- observation;
- mathematically statistical methods of data processing (determining correlations by using the data statistical processing and analysis pack - IBM SPSS Statistics 19).

Research base:

Preschool education institutions. The research sample consists of 253 children aged 5-7 and 228 preschool education teachers from different preschool education institutions in Latvia.

Riga Teacher Training and Educational Management Academy (RTTEMA). The research sample consists of 222 respondents – future preschool education teachers.

Research stages:

The research took place from September 2008 to December 2013.

At the *first research stage* (2008 – 2010) – the research problem was formulated and the initial hypothesis was proposed. Assessment of literature, documents and studies was conducted, selection and content analysis of autobiographic childhood memory depiction of Latvian writers was performed, an unstructured interview with students on childhood toys was organised, an open interview with children aged 5-7 on their favourite toys took place, the obtained data were interpreted through content analysis, response coding, survey questionnaire for pedagogues was developed.

At the *second research stage* (2010 – 2011) – literature on preschooler will development was summarised and analysed, a child's will development model through play was developed. Will assessment criteria, indicators, their levels and traits were set. Pedagogue survey was conducted, and its results were analysed based on their frequency and interpretation by using the descriptive and analytical statistics method (IBM SPSS Statistics19). Data was obtained, which was required for the preschooler will characteristics development model in actions with toys, based on the humane approach to child upbringing. The *third research stage* (2011 – 2013) – finishing and formatting the doctoral dissertation.

Research novelty, theoretical significance of the dissertation

The study brings up an issue that has little been researched in Latvia – development of preschooler will as the basic task of modern day education. The doctoral dissertation specifies the concept of preschool age children's will development through actions with toys, develops and empirically tests the will development criteria, indicators and their levels and traits at preschool age.

As a result of this research a process model for preschooler will development through actions with toys was developed and empirically tested, based on the activity process structural approach and the Rubicon Model of Action Phases, viewing a child as an agent of own actions, acknowledging the unity between will and emotion development. The offered model can be used in pedagogical activity, facilitating will development of preschool age children through actions with toys.

Research results reveal the factors that facilitate and delay development of preschooler will traits and develops recommendations for practice. Development of preschooler will through playing is a result of pedagogical interaction, which can be indirectly influenced by a pedagogue, supporting a child's choice, initiative and independence through actions with a toy in a humane and emotionally responsive environment.

Research significance in practice

The theoretical knowledge acquired through the study was used in practice, educating future preschool education teachers.

Work structure: introduction, two parts, a conclusion, used literature and list of sources, attachments. The text is laid out in 170 pages, the literature list contains 231 publications and source titles, and there are 9 attachments (total of 35 pages).

Theses for the defence:

1. A preschool age child's will trait development is based on balanced psychic development, as an adult understands and acknowledges will as a significant phenomenon of the psyche and action as the most significant means of conscious will development.
2. Development of a personality that is ready to act is possible through a process of humane interaction between a preschooler and an adult, in which a child's unique personality and individuality is respected and a child is acknowledged as an agent of own actions. Development of a preschooler's will is recommended to be assessed in action following the criteria and indicators developed through the study: interest in a toy, need to imitate, to copy the activities observed in the environment, skill to act without the help of an adult, enthusiasm, activity, finishing an activity, joy about the activity process.
3. Actions with a toy, satisfying the child's natural desire to play, facilitate the development of a child's will traits in an undisturbed, systematic playful action, which encompasses a set of interlinked components into a structural whole, which is revealed by a child's

will development model: awareness of will, starting an action, action, emotional experience, joy in action.

Contents of the Doctoral Dissertation

In order to study will as a pedagogical phenomenon, in **Part 1 Theoretical Foundations of Child Will Development, Chapter 1.1. The Essence of Will in Philosophical, Pedagogical and Psychological Thought**, it was first explained in philosophy, for ideas of philosophers help pedagogues develop a scientifically justified worldview. Analysis of ideas (Spinoza, 1998; Loks, 1960, 1977, 1988; Hjūms, 2008; Ruso, 1981; Kanta, 1988, 2006; Huserls, 2002; Gadamer, 1999; Ārente, 2001) allows concluding that each person is unique, capable of develop the self and individuality of own personality by realizing own will. Of importance to the study is Husserl's idea that a person reacts to something only because the "experienced worldly objects" are either observed or not, or these objects draw attention with their "cognizable characteristics." The incitement triggered by this object can be both pleasant and unpleasant, and depending on this a certain tendency of action is created, and an activity becomes purposeful. Husserl notes that "it is not about bodily and eye movements as actual processes of nature", but rather about a free field of movement possibility, when my "I can" – in line with the corresponding incitement and tendencies – is followed by "I'm doing" (Huserls, 2002, 96).

Assessment of pedagogical knowledge (Pestalocijs, 1996; Фребель, 2005; Montesori, 1916, 1965, 1997; Natorps, 1911; Hessens, 1929) allows concluding that the main purpose of upbringing is free will – "only through free obedience to one's obligations can a person fulfil the wish of morality" (Hessens, 1929, 101), „ (...) a person receives his sight through own will and becomes blind through it" (Pestalocijs, 1996, 49). Of significance are personalities, which develop a child's perceptions of the world, for adults unconsciously take part in the development of a child's inner world, as well as the will (Наторп, 1911). M.Montesori believes that excessive care and concern and upbringing that teachers people to behave "correctly" does not facilitate the creation of a strong personality and does not in any way develop a strong willed person (Монтесори, 1997). Conclusions of representatives of humanistic psychology are of significance to the development of the theoretical model (Maslow, 1954, 1999, 2003; Fromms, 2003). Based on the holistic approach to personality

development and upbringing, emphasis on human individuality is seen as the most significant task.

Education of each nation is based on peculiar and distinctive traits, which leads to the title of **Part 1, Chapter 1.2. Regularities of Preschool Age Children's Will Characteristics' Development in Latvian Period of Independence Theories and Contemporary Pedagogue Theories.** Will of preschool age children and regularities of will development have been widely analysed in the works of pedagogues and psychologists dating from the Latvian period of independence (Dēķens 1919, 1921; Birkerts 1923; Dauge 1925, 1926; Štāls 1927; Pēterona 1931; Students 1935; Dāle 1944). With times changing and science and technology developing there comes a change of values and therefore also a shift in the upbringing goal, which is always determined by the perception of a human being dominant in society (Cole, 1988). The goal of self-development is currently in focus, which emphasises the idea of a personality's self-realization in society through independent thinking and reasoning skills (Gudjons, 1998; Rubene, 2008; Špona, Čamane, 2009). This goal to an extent is in line with the upbringing ideal of pedagogues from the first Latvian period of independence. Will upbringing plays a significant role in achieving upbringing ideals as one of the main tasks of education (Dēķens, 1921). Will upbringing is the development of a harmonious, balanced, strong personality, which has wisdom, clarity of mind and which continuously strives for the moral and the good. This ideal can be achieved based on the principles of upbringing (Dēķens, 1919, 1921; Birkerts, 1923; Dauge, 1928; Svenne, 1930):

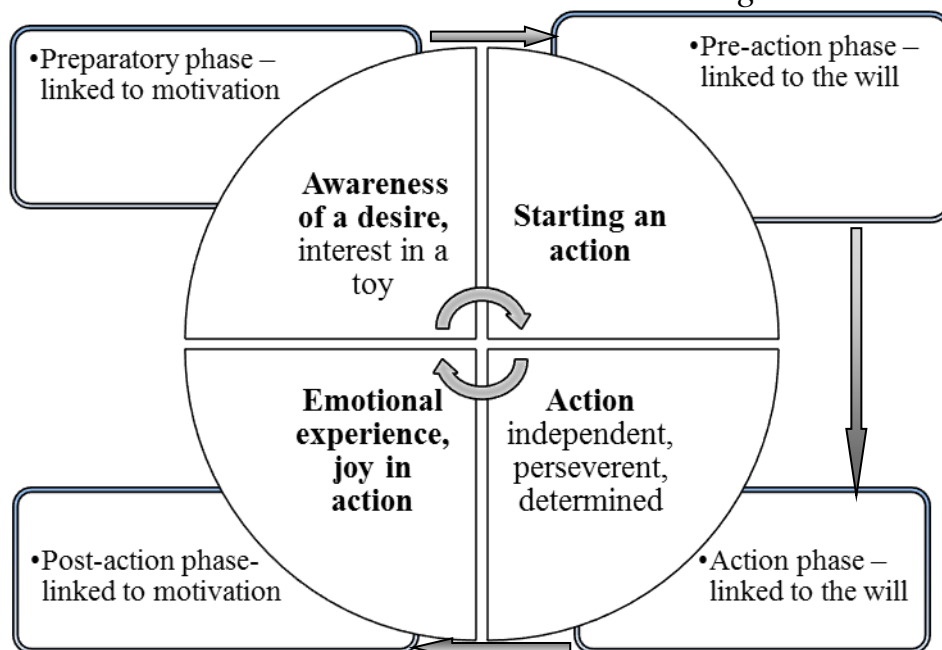
- 1) a humanistic approach and a holistic view of a person;
- 2) acknowledging and respecting a child's individuality;
- 3) supporting a child's activities.

Upbringing principles for the points listed above have not lost their relevance to this day, for they are more respected in theoretical studies than in practice (Lieģeniece, 1999). Describing the regularities of will characteristic development among preschoolers, the third principle is significant for the development of the theoretical model, for it shows respect to a child's activities. Child development and education are based on the individual desire to be active and to self-develop. Theories on the structural approach of personality development processes (Выготский, 1926, 2003; Леонтьев, 2007; Špona, 2006; Meikšāne, 1998) acknowledge that meaning of an activity is determined through direction of an activity goal (Леонтьев, 2007), but the true power of a child's will is indicated

not only by the motif of the chosen goal, but also a child's activity or passivity in attitude towards the surroundings and adult requirements.

Based on the theories of pedagogues and psychologists, which view a child's personality development holistically (Montesori, 1965; Šteiners, 1997, 1999, 2000; Lieģeniece, 1992, 1999; Маслов, 1999, 2003; Fromms, 2003; Eriksons, 1999), acknowledge this child as an agent for own activities, and view a game and a toy as the everyday independent life and work of childhood (Фребель, 2005; Watson, 1971; Nuttin, 1973; Dzintere, Stangaine, 2005, 2007; Смирнова, Салмина, Тиханова, 2008), a model was created (see Image 1).

Image 1. Process Model for the Development of a Child's Will Characteristics through Actions with a Toy

The theoretical base of this model is constituted by holistic development of a child's personality, theory on the interaction between emotions and will as a basis for conscious activity, based on the process structural approach (Vigotskis, 1997, 2002; Леонтьев, 2007; Špona, 2006) and the Rubicon Model of Action Phases (Heckhausen, Gollwitzer, 1987, 1990). Conclusions from comparing theoretical stances were important for the development of this model, such as that a child's activity is motivated by his or her needs (Маслов, 2003), identity (Eriksons, 1998) and emotions (Štāls, 1929; Picka, 1990; Tomkins, 1962, Goulmens, 1995, Izards, 1999; La Frene, 2004), as well as emotional stability (Белкин, 2000). During the model development it was found that despite motivation being more important than external intensifications, adults play a significant role in the process of child will development, for adults can

deprive children of hope, by programming the thought of a child being helpless (Liptons, 2011, 124). The will, such as other psychic processes, develops through direct interaction with the adult, who creates an appropriate environment for a child's motivated activity.

Activities done for their own good, are motivated. The most characteristic traits of motivation are interest, competence (knowledge) and self-determination (Amabile, 2007). Its development is tied to both internal processes, and the external environment. The origin of a preschooler's will is needs that trigger activity, create motivation and give the necessary strength for the realisation of an intended goal. The aim of activity is set by the child itself, therefore it cannot be pushed upon or changed by force. Without understanding and respecting the motifs for child's activity, will development is impossible. By freely playing and through motivated activity a child overcomes obstacles, difficulties, acquires new skills, strengthens abilities, becomes aware of the power of soul and expresses independence. By playing a child experiences the joy that depends only on each individual person – the joy from developing one's will, which is a human being's ability to consciously and purposefully regulate own behaviour and activity for the achievement of set goals.

Part 1, Chapter 1.3. Development of Will Characteristics of Preschool Age Children in Actions with Toys, Subchapter 1.3.1. Culturally Historical Development of Toys firstly views a toy as a cultural object. Based on the analysis of theoretical literature (Aries, 1980; McNeal, 1999; Латышина, 2003; Brougère, 2006; Абраменкова, 2008; Rodari, 2009; Ēriksens, 2010), it was concluded that a toy became a means of upbringing only a relatively short time ago. A toy as a component of the learning environment was studied through notions of pedagogues (Montesori, 1916, 1965, 1997; Korčaks, 1986; Komenskis, 1992; Šteiners, 1997, 1999, 2000; Фребель 2005; Dzintere, 2005, 2007). Toys and toy materials must be subject to a child's life, encourage a child for constructive actions, facilitate an activity and allow a child realise the set goals, make use of own experience, which are the main conditions for the development of character and personality (Монтессори, 1997). According to the research problem, based on the explanations of D.Dzintere, I.Stangaine (2007); I.Opie, P.Opie (1969) and the explanatory dictionary of preschool education terms (Дошкольное образование. Словарь терминов) (2005, 109 – 110), Table 1 “Division of Toys” was developed.

Table 1. Division of Toys

Group of toys		Characterisation
Ready-made or structured toys	Entertainment toys	Fun figurines of persons (clowns) or animals, the unexpected activity of which pleases a child and creates fun.
	Technical toys	Made following a concrete technical principle, introduces a child to the technological world, stimulates inquisitiveness, joy, provides information, deepens knowledge about technology, diversity in the world (a toy spyglass, a camera, home appliances, remote-controlled cars, etc.).
	Storyline, readymade toys	determine the storyline of the game. Imitations of actual objects (dolls, animal figurines, cars, doll tableware, furniture). Broadens the child's worldview, social experience and enriches the storyline of the game.
Semi-finished or semi-structured toys	Toys – sports equipment	intended for the physical development of a child (agility, estimation by sight, movement coordination, fine and gross motor skills). By playing with this toy, a child physically exercises muscles, gets pleasure from the activity by being aware of own possibilities, believes in him- or herself and own abilities (a spinning top, balls, a skipping rope, a bicycle, skates, a sledge, etc.).
	Didactical toys	intended for facilitating sensory and cognitive development. Construction of this toy incorporates a didactical task (mosaics, board games, lotto, pyramids, colourful pearls, etc.).
Toy materials or unstructured toys	Construction games, toy blocks	intended for facilitating the constructive activity of children, "development drives" (Birkerts, 1925), linked to conscious will and conscious goals and their satisfaction. By working with materials (toy blocks, construction), a child gains insight into spatial relationships, geometric forms, learns how to plan, put forward and achieve a goal (initially that of the adult, and later on an own goal).
	Self-made toys	materials necessary for a game, which a child makes him- or herself or together with parents or a pedagogue. These are based on artistic activity, work, during which a child observes an adult and tries to copy this person. Through this activity various materials are recognised, by learning about their characteristic traits, as well as skills necessary for work.

This division of toys was used in the analysis of depicted childhood memories of writers, open or unstructured interviews of students, interviews of children and pedagogue surveys.

A child as an observer of an environment of toys and organiser of activity also takes care of these toys. An adult makes sure a certain toy would help a child develop certain skills and personality traits through action, for the greatest satisfaction of a child comes not from the toy itself,

but from what goes on in a child's soul – emotions that are triggered during a game (Frēbelis, 2005). A toy as an “object with its inner story” (Brougere, 2006) stimulates a holistic child's development, including the development of a will. To achieve this pedagogical aim, an adult needs to make sure that toys:

- are safe, have an aesthetic and artistic value;
- correspond to a child's age and personality needs;
- satisfies a child's interests, encourage to explore the world and help become aware of own possibilities;
- stimulates the natural desire of a child to act independently;
- are subject to a child's imagination and simultaneously facilitate diverse, purposeful activities (Svenne, 1930; Смирнова, Салмина, Тиханова, 2008).

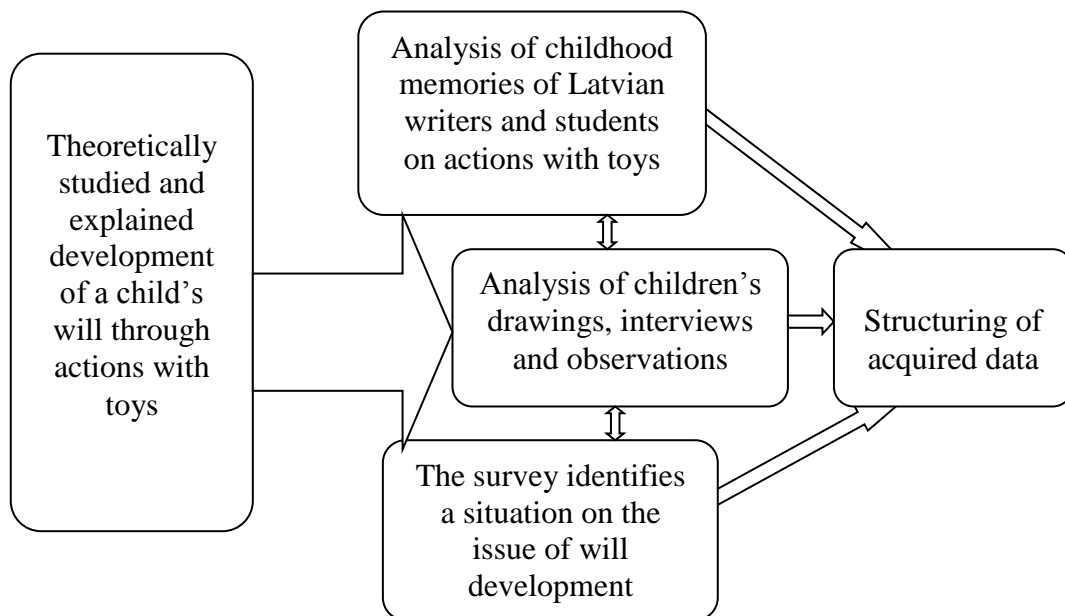
Part 1, Chapter 1.3. Sub-Chapter 1.3.2. Development of a Child's Will through Cooperative Playing with an Adult reveals that the upbringing of a child's will firstly is about acknowledging and protecting a child's individuality, for upbringing of the will is not so much directed at the will itself, but rather to the creation of beneficial circumstances for upbringing. Analysis of notions of the Latvian pedagogues K.Dēķens (1921), P.Birkerts (1923), O.Svenne (1930), J.A.Students (1935), the Polish pedagogue J.Korzak (1986), as well as the Russian pedagogues E.Smirnova and M.Sokolova (2005), it was found that a child's will characteristics develop more successfully through playing, on the condition that favourable conditions are ensured:

- a holistic approach to a child's personality, awareness of a child's interests and their observation;
- supporting the active nature of a child as a precondition for self-affirmation;
- external order (order of things), lessens the relevance of the question of discipline;
- an example given by an adult (spiritual freedom, broadness of views, mental flexibility);
- respecting a child's will (possibility to accept and implement own decisions), for a child is the co-participant in his or her own development.

Part 2 Research of Will Characteristic Development of Preschool Age Children and Research Results, Chapter 2.1. Organisation of the Empirical Study, Description of the Explored Group, Research Methods characterises the research structure for the purposes of testing the

hypothesis proposed in the doctoral thesis, describes data collection methods, data study methods, data processing methods and characterises the research sample. The specifics of development of a will, including a child's will, does not allow assessing qualitative changes within a relatively short period of time. Moreover will upbringing is more tied to the idea on what is to come. This condition determined the choice of research methods and the development of the model of the empirical study (see Image 2).

Image 2. Model of the Empirical Study

Criteria of the empirical study were chosen in accordance with the theoretical model and, based on theoretical notions, a child's will develops in action, through a process of humane interaction (Ē.Eriksons, A.Maslovs, Ē.Fromms, K.Dēķens, J.A.Students, D.Lieģeniece, A.Špona, D.Dzintere). Each criterion are described by a level characteristic: level A – high level of indicator expression, the corresponding characteristic is very pronounced; level B – average level of indicator expression, the corresponding characteristic is occasional; level C – low level of indicator expression, the characteristic is not observed (see Table 2).

Based on the developed criteria, childhood memories of writers and students and interviews with children were analysed.

Table 2. Criteria, indicators and indicator levels for detecting development of a child's will characteristics in actions with a toy

Criteria	Will indicators	Level characteristics for actions with toys		
		Level C	Level B	Level A
Awareness of a desire	Interest in a toy (Dēķens,1921; Svenne,1930; Aries, 1980;Torrance, 1998; McNeal, 1999; Фребель, 2005; Смирнова, Салмина, Тиханова, 2008; Ēriksens, 2010)	Shows interest in a toy as an object, without the desire to play with it	Performs uniform actions with a toy	Performs diverse actions with a toy
Purposefulness in action	The need to imitate, to imitate what is observed in the surroundings when playing (Students,1935; Birkerts,1923; Eriksons, 1998; Леонтьев, 2007; Rodari, 2009)	Does not imitate what is observed in the surroundings	Imitate what is observed in the surroundings sometimes, dependent on each situation	Always imitates what is observed in the surroundings
Independence in action	Ability to act without the help of adults (Hessens, 1929; Montessori, 1965; Opie,I.,&Opie,P., 1969; Eriksons, 1998; Gadamers, 1999; Урунтаева, 2001)	Requires adult support	Acts independently based on the situation and type of action	Always acts independently
Perseverance in action	Finishing an action (Dēķens,1921; Montessori, 1965; Хекхаузен, 2003; Ильин, 2011; Mainza, 2013)	Does not finish playing even when encouraged	Finished playing only when encouraged	Finishes playing without encouragemen t
	Keeness in action (Dēķens,1921; Изард, 1999; Lika, 2003)	A short activity (less than 5 minutes)	Changing excitement about a single activity (from six to nine minutes)	Enduring excitement about a single activity (ten or more minutes)
Emotional experience, joy in action	Satisfaction, joy about the activity process (Pētersons, 1931; Goleman, 1995; Изард, 1999; Ness, Ingvars, 2001; Лафренье, 2004)	Does not experience joy from the activity	Sometimes experiences joy from the activity	Always experiences joy from the activity

For the purposes of explaining will development through actions with a toy, by developing a logical and mathematical argument, the Chi Square

criterion was used (SPSS, Analyze, Crosstabs), which is intended for detecting correlation between qualitatively measured characteristics, i.e. in the studied group chosen quality frequencies are detected. This choice of a research method was determined by the complex character of the research object. Hereafter the qualitative and quantitative data analysis will be explored.

Looking for the substantiation of a child's will development both in actions with toys and in the interrelations between child and adult, **Part 2, Chapter 2.2. Toys in the Childhood Memory Analysis of Latvian Writers** contains selected and analysed extracts of childhood memories of seven Latvian writers (Doku Atis, Aspazija, E.Birznieks – Upītis, V.Plūdonis, J.Jaunsudrabiņš, K.Pamše, V.Belševica). Childhood memories of Latvian writers as one type of autobiographic memories is an excellent source of understanding a child, which also helps understanding his or her inner world. Literary studies give insight into a child's experiences, reveal a child's activities, as well as how, by manipulating with the external environment, a child's personality develops. Writers can often reveal a child's experiences in much more detailed ways than pedagogues and psychologists and they can show what is a human being (Students, 1998; Gustavsons, 1995; Čomskis, 2013), how a personality develops, along with its character, thoughts, feelings and will (Birkerts, 1922). Based on analysis of autobiographic memory depictions, the model of a child's will development characteristics through playing created in the theoretical part was tested. The testing of the model, by using childhood memory depictions of Latvian writers, reveals conclusions of significance for further research:

- being active in a little structured environment (nature) is an integral part of a child's life. Each season offers its own game materials, which a child transforms into toys according to own needs and interests. Simultaneously by becoming acquainted with object functionality, a child learns how to submit to nature as the highest authority (Hessens, 1929);
- activities, in which a child is not controlled by an adult, and which take place without direct supervision and guidance of adults, stimulate the child's self-affirmation possibilities, develop independence, determination and perseverance;
- by engaging in activities together with adults, by making a toy or any materials necessary for playing together, by observing the actions of an adult, a child develops not just certain work skills and first experiences on how to set a goal and, by overcoming difficulties, to

finish an action and achieve the set goal (perseverance, determination), but also an understanding of work as a significant activity for the self.

Autobiographic memory analysis results of writers do not fully reveal the development of will characteristics through playing, but these are the basis of assumption on child will characteristic development through playing.

The study continues with **Part 2, Chapter 2.3. Description of Research Results of Student Childhood Memories on Actions with a Toy**, as part of which a study on a child's will development specifics through playing was conducted by using autobiographic narration (of students). 76 (34.23%) of all 222 student narrations on memories more widely comment on actions, events and experiences that came about from playing. Phrases found in Latvian writer childhood memory depictions, which illustrate determination, independence and perseverance, motivated to also look for expressions of this kind in the student narration. In student memory narrations such phrases generally appeared 55 times. The mentioned phrases were detected in narrations on being active with both structured, as well as with semi-structured and little structured toys. In order to avoid subjective assessments and to increase objectivity of the study, regularities between qualitatively measured characteristics were detected by using the Chi Square criterion. It was found that there are statistically significant correlations between actions with a toy and independence, perseverance, while actions with a toy and determination showed tendency level correlations. The obtained results are reflected in Table 3.

Table 3. Student Memory Narration on Actions with a Toy Linked to Will Describing Characteristics

Actions with a toy and will characteristic correlation pairs	Chi Square	Freedom levels (df)	Significance level (p)	Conclusion about connections
Independence in action with a toy	24.070	2	.000	Statistically significant regularities
Determination in action with a toy	5.111	2	.078	Tendency level correlations
Perseverance in action with a toy	8.307	2	.016	Statistically significant correlations

Assessment of student narration and detection of regularities enriches the developed model on child will characteristic development through playing with the idea that the possibility to realize own intentions through playing, long-term activity with a single toy, broadening of the storyline of the game and making of one's own toys allows a child to be aware of own skills, to acquire positive emotions, which facilitate development of a child's will characteristics (independence, determination, perseverance). The obtained results were used as a basis for studying possibilities of will characteristic development through playing with a toy with that fits own interests of a modern day child.

Part 2, Chapter 2.4. Description of Research Results on Children's Emotional Experience through Action with Toys studies development of modern day children will characteristics through actions with a toy. The study involved 253 children (124 girls and 129 boys) from various Latvian preschool education institutions. For the testing and improvement of the theoretical model, by using children's drawings and analytically statistic methods, it was useful to explore:

- 1) the world of a modern day child's toys, whether a toy provides a possibility for a child to propose and set goals for action (Hessens, 1929; Gadamer, 1999; McNeal, 1999; Маслов, 2003; Фребель, 2005; Ēriksens, 2010);
- 2) emotional moods of children, stability (Veale, 2005; Roberts-Holmes, 2005), a motivated activity takes place when emotions of joy and interest meet (Goleman, 1995; Изард, 1999; Ness&Ingvars, 2000).

The increasing range and diversity of structured toys (93.28%) shows that a modern day child from early childhood lives in a world rich in materials and experiences. Living in this large space of information and cultural environment requires greater willpower, as well as brings up the role of an adult as a mediator in the process of a child's will development through playing. The further journey of the toy depends on the attitude of an adult – how a child will play with it, how it will enrich the story-line. By purchasing or offering a certain toy to a child, one must make sure that it would encourage a child to be active, to make the game more purposeful instead of just satisfy the desire of a child as a consumer.

For the improvement of the theoretical model, based on action-descriptive phrases for actions with a toy detected in the memory narrations of writers and students, similar expressions were also searched for in the narrations of children. Analysis of narrations of 81 child revealed expressions of 14 children, which were indicative of an independent,

purposeful and perseverant activity when playing with manufactured or semi-manufactured toys. Particularly useful for the study were the narrations of children, which showed positive emotions and joy that arises from bringing own intentions into the game and from realizing own goals. In the narrations of 41 child on action with the favourite toy positive emotion (joy) is dominant, which is linked to the possibility to independently, systematically and for long periods of time be active and be together with a toy all of the time. Narrations of 5 children reveal experiences of negative emotional meaning. Such experiences emerge when a child cannot play with his or her toy for a long period of time, if it has to be left at home, if it is lost when moving house or broken.

It is useful for the study to analyse children's drawings, as they reveal their thoughts, experiences, and attitudes and to also pay attention to their emotional character, for motivated playing takes place when emotions of joy and interest meet (Изард, 1999). Scientists believe (Anning&Ring, 2004; Angelides, Michaelidou, 2009) that children's drawings can be used not only for the study of cognitive and emotional development of a child. Drawing a certain object, a child accidentally, but sometimes consciously expresses his or her attitude, for a drawing is one of the *thousand language*, through which a child reveals his or her inner world, experiences and attitudes (Mukherji, Albon, 2010), but also an encrypted message on what goes through a child's head (Veale, 2005; Roberts-Holmes, 2005; Венгер, 2007).

A satisfied and happy child is confident, active, interested in new things, can much better perform the set tasks and achieve own goals. Happiness arises if a child's needs are met, there is a positive atmosphere and an understanding attitude from the part of an adult. It is the presence of positive emotions that triggers development of will, for if "our life runs in accordance with our will, then we experience joy of life" (Students, 1998, 198) and "the stronger, the more active the feelings, the higher the level of freedom" (Ness, Ingvars, 2001, 92). Based on theoretically developed, justified indicators (Lika, 2003; Смирнова, Медведева, 2004; Венгер, 2007), during children's drawing analysis attention was paid to the colour spectrum used in the drawing, as well as the details that complement the drawing, facial expressions of characters and the storyline.

Analysis of children's drawing allows concluding that in pedagogical work the largest attention is to be devoted to positive emotions, joy (34.39% of children's drawings contain colours, lines, details that indicate a presence of negative emotions and attitudes), which arise along with

awareness of own possibilities through activities that are meaningful to the self;

Comparative analysis of autobiographic memories of writers, narration of stories and children’s interviews enriches the theoretical model with the idea that, according to the principles of humane pedagogy, to ensure successful, balanced will development through actions with a toy, an adult’s understanding of the toy’s impact on motivated activities of children, improving purposefulness, independence and perseverance must be improved. Adults should also be given an important place in children’s playing in cases when a game takes place outside of direct control and supervision of adults (see Table 4).

Table 4. Preschooler Will Characteristic Development through Actions with a Toy

Components of the theoretical model	How is the development of will characteristics impacted	Illustration with empirical study data	
Awareness of a desire, interest in a toy	A toy gives purposefulness to an action, allows to independently try out skills that a child might not be aware of, feel freedom and independence (Фребель, 2005).	A child: <ul style="list-style-type: none"> • plays with manufactured or semi-manufactured toys, toy materials; • engages in the toy making process, makes toys him- or herself. 	
<p style="text-align: center;">Activity</p> <p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">There exist statistically significant correlations between actions with a toy and will characteristics independence Chi Square value = 24.070 (p = 0.000) and perseverance Chi Square value = 8.307 (p = 0.016), and between purposefulness there are tendency level correlations, as Chi Square value = 5.111 (p = 0.078)</p>	<p>Purposefulness- a need to depict and copy the observed through playing</p>	By copying a strong personality, a child’s will develops, for “the nobler, more sublime and exemplary the environment, the more valuable impressions the will acquires” (Students, 1935).	
	<p>Independence –an ability to be active without the help of adults</p>	Through actions with a toy, toy materials a child is oriented towards independent activities – the first stage of will activity (Урунтаева, 2001).	A child’s desire to be independent is facilitated by activities with a toy, which <ul style="list-style-type: none"> • are suitable to a child’s needs, interests and experience; • facilitate independent playing.
	<p>Perseverance – finishing an activity;</p>	By playing, a child meets own desires and will and sees the possibility to realize it or not to realize it (Svenne, 1930).	Through motivated, systematic action with a toy, a child: <ul style="list-style-type: none"> • realizes own intentions;

	enthusiasm in action	Respect towards actions chosen by a child (striving to achieve not just any, but the intended result, continuous interest in a single task) facilitates preschooler will development.	<ul style="list-style-type: none"> • experiences self-affirmation and own independence; • indirectly creates a habit to complete what is started.
An emotional experience, joy in action		Interaction of joy and interest is the basis and readiness for any conscious activity (Изард, 1999; Лафренье, 2000), work gives joy to its doer (Dacey&Kenny, 1994; Eriksons, 1999).	An environment dominated by positive emotional experiences stimulates emotional stability of a child and motivates for action. Action is an indicator of will, and is expressed through it.
<i>A negative emotional experience in action</i>		Neglecting the desires and needs of a child as a source of activity delays preschooler activities (Birkerts, 1923, Students, 1935; Маслоу, 2003).	A child experiences negative emotions through inability to: <ul style="list-style-type: none"> • realize continuous play activity; • bring own motives into a play activity.

Conclusions and theoretical ideas from autobiographic memories of writers, narrations of students and preschoolers, such as external circumstances (toy environment), educators (adult personality) as well as the child him- or herself play a part in developing a child's will characteristics, determined the further course of the study.

Part 2, Chapter 2.5. Description of Research Results on Cooperation between Pedagogues and Children activates the pedagogical problem of the study – development of a child's will through play activity. Studying the preschool pedagogue opinion on the development of preschool will characteristics in actions with toys, a survey was conducted, the results of which were analysed based on frequency and interpretation, by using the descriptive and analytical statistics method (IBM SPSS Statistics 19). In general 228 preschool teachers took part in the study from various Latvian preschool education institutions. Survey result analysis shows that it is necessary to look for pedagogical improvement possibilities of child will development through playing and through a process of humane interaction, because:

- despite the fact that pedagogues acknowledge energy, decisiveness and willpower to be second (59.6%) most important set of characteristics in a person's life, in relationships between pedagogues and children a child's individuality and development of

a strong personality is only partly developed and respected. Insufficient understanding of the essence of humane pedagogy make pedagogues turn back to voluntary pedagogy, which acknowledges the needs and values of the adult instead of the child and leads to one-sided development of a child's will characteristics;

- self-made toys, which already at the time of their making create an understanding about setting a goal and achieving a goal are used by 16.2% of girls and only 7% of boys, but 6.5% of surveyed pedagogues utilise the pedagogical process (art lessons) for making toys together with children;
- the pedagogical process is not always planned in such a way that it supports a child's initiative or that it would develop a child's habit to consistently and by overcoming obstacles finish the started activity. 4% of surveyed pedagogues say that they allow finishing a certain game until the end, 8.8% of preschool education pedagogues ask children to stop the game, 54.9% stop the game and allow finishing the game later, and 11.5% create an interest in another activity, which shows that collective games and playing is the main type of activity at preschool. Such game lessons are oriented towards achieving a result set by an adult, rather than towards an activity of interest to a child, which has been personally chosen and significant.

As a result of the study it was found that the development of a preschooler's will through actions with a toy is possible based on the principles of humanism in pedagogy, by respecting and supporting individuality and by creating an environment for a child's own activities. Development of a preschooler's will cannot be viewed in isolation from general psychic development. Freedom and diversity of situations in action are the general and most significant conditions that influence the development of a child's will.

As a result of the study a child's will development model was created. It was based on an integration of the ideas of pedagogues and psychologists from the first Latvian independence period on a child's will development at preschool taking place through playing and in a process of humane interaction. At the centre of the model there is a child as an agent, whose actions are motivated by identity, needs and emotions. Action is an indicator of will – in it the will develops and is expressed. Development of a child's will is imaginable without understanding and respecting a child's motifs for action. The model development revealed that, despite motivation

being more important than external intensifications, an adult plays an important role in the process of a child's will development.

Through a motivated action – by freely playing, a child overcomes obstacles, difficulties, acquires new skills, strengthens abilities, becomes aware of own spiritual power, expresses independence. The toy therefore fulfils its main role and helps a child to become aware of his or her physical and mental Self. Will development is stimulated by actions with a toy. By playing, a child experiences the joy that is dependent only from oneself, which brings joy by developing the will. Interaction between joy and interest is the basis for any conscious activity of a child.

These conclusions lead to a confirmation of the hypothesis: preschooler actions with a toy facilitate will development if a child chooses an action with toys in line with own needs, interests and experience, through actions with toys develops a habit to persistently overcome obstacles and to achieve a goal and an adult supports a child's initiative, independence in playing in a humane and emotionally responsive environment. The research aim was achieved and the proposed tasks were completed, for by analysing will in the literature of philosophy, pedagogy and psychology the specifics of its development at preschool age were explored, and the pedagogical conditions of will development of preschool age children through actions with toys were revealed. A methodological justification of preschooler will research was developed, along with will characteristic development criteria, indicators, their levels and traits, and an empirically tested preschooler will development process model for actions with a toy was created.

Changes in society create new research problems, raise new challenges and tasks for preschool education. Without the efforts of the will, boldness and courage nothing grand and good can be accomplished. The will and willpower help overcome challenges, make one gather all knowledge, skills and abilities, mental and physical powers for the reaching of a goal. In a democratic society it is important to not only facilitate an understanding of the significance of a humane interaction and the attitude of an adult in the child's will development process, but to also respect individual rights and personality autonomies. Understanding of the theoretical problem and implementation of theoretical ideas within pedagogical activities at preschool are equally important. Development of a child's will characteristics is a current topic both in science and in educational practice.

Recommendations

Preschool age is not only the start of a harmonious, balanced and strong personality development, but also the development of the will. Analysis of theoretical and practical experience as part of the study led to a summary of recommendations on how the pedagogical process at preschool can facilitate development of a child's will through actions with a toy.

- In this process it is significant to observe a certain respectful attitude towards a child as a personality, to acknowledge the individuality of each child as the greatest value and to view a child as a unified whole.
- Positive emotions are a beneficial precondition to a child's will trait development, while negative emotions stand in the way to a child's will trait development. Emotions motivate a child for action. The more successful and positive the experience a child has, the more a child's will development is stimulated, along with an interest, a desire to be active and to explore.
- Action with a toy is a motivated activity, and therefore it facilitates holistic development of a child, satisfies the natural desire to be active, to explore the world, to be aware of own possibilities, to develop the self and indirectly stimulates will development. The will develops and is expressed in action. Similarly to an action, playing is derived from an individual's desire and is the creator of a child's personality. Only that, which a child has explored him- or herself, has meaning and enduring value.
- Action with a toy facilitates the development of a child's will, for it is not only a product or an object indicative of status, but also is suitable for a child's age, personality needs, facilitates a child's natural desire to act independently and satisfies a child's interest to explore the world, allows becoming aware of own skills, subject to a child's fantasy and simultaneously stimulates taking diverse, purposeful actions.

Approbation of Research Results

Original articles in international, peer-reviewed scientific publications (9):

1. Vigule, D. (2009) A doll – Origins of a Toy form the Cultural-Historical Perspective. *IV Conference of Young Scientists*. Compilation of articles. Riga: RTTEMA, p. 220 – 224 ISBN 978-9934-8060-2-5.
2. **Вигуле, Д.**, Аугсткалне, Д. (2010) Развитие коммуникативной активности детей дошкольного возраста средствами игрушки. *Психолингвистика. Научно – теоретический сборник. 6 выпуск*. Internationally reviewed compilation of scientific articles. Переяслав – Хмельницький: ПП СКД, С.10 – 17 ISBN 966-8122-49-9.
3. Augstkalne, D., **Vigule, D.** (2010). A Toy as a Facilitator of Communication Skills of a Preschool Age Child. RTTEMA 5th international scientific conference *Theory for Practice in the Education of Contemporary Society*. Internationally reviewed compilation of scientific articles. Riga: RTTEMA, p. 372 – 377 ISBN 978-9934-8060-5-6.
4. **Vigule, D.**, Priede, L. (2011) Facilitation of children creativity in art activities in pre-school. *Art, design and art education: methods and experiences of creativity development*. International peer-reviewed compilation of scientific articles. Kauno: Kauno kolegija, p. 15 – 19 ISBN 978-995527-231-1.
5. **Vigule, D.**, Priede, L. (2012) Promotion of Preschooler Determination through Art Lessons. *Society, Integration, Education*. Proceedings of the international conference, May 25-26, 2012. International peer-reviewed compilation of scientific articles. Rezekne: AR, p. 144 – 152 pp. ISBN 978-9984-44-065-1. Uploaded to the internationally cited database FN Thomson Reuters Webof Science® VR1.
6. **Vigule, D.**, Zīriņa, T. (2012). Adult's attitude in process of will development of pre-school child. ATEE *Spring University. Changing education in a changing society*. International peer-reviewed compilation of scientific articles. Klaipeda: Klaipeda University, p. 197 – 204 ISSN 1822-2196.
7. Vigule, D. (2013). Significance of toys in socialization process of pre-school child. *Rural Environment. Education. Personality. (REEP) Proceedings of the International Scientific Conference*.

International peer-reviewed compilation of scientific articles. Jelgava, p. 300 – 306 ISSN 2255-8071.

8. Vigule, D. (2013). Emotional Component in the Development of a Pre-schooler's will. *Society, Integration, Education*. Proceedings of the international conference, May 23-24, 2013. International peer-reviewed compilation of scientific articles. Rezekne: AR, p. 401 – 408 ISSN 1691-5887. Uploaded to the internationally cited database FN Thomson Reuters Web of Science ®VR 1.0
9. Vigule, D. (2014). Correlations between Pre-schooler play activities and formation of will. 7th international scientific conference *Theory for Practice in the Education of Contemporary Society*. Internationally reviewed compilation of scientific articles. Riga: RTTEMA, p 210– 214 ISBN 978-9934-503-15-3.

Research results presented at international scientific conferences (10):

1. RTTEMA XIII international creativity conference *Creatology as a Complex Study of Creativity*. Report – Creating the Expressiveness of a Visual Image. RTTEMA, Riga, 7-8 November, 2008.
2. RTTEMA XIV international creativity conference *Creatology as a Complex Study of Creativity*. Report – Toy as a Child's Source of Joy and Facilitator of Creative Activity. RTTEMA, Riga, 06. – 07. November, 2009.
3. International conference *Осуществление аспектов инновативной деятельности педагогов для создания позитивного образа дошкольного учреждения*. Participated in the panel discussion – Осуществление аспектов инновативной деятельности педагогов для создания позитивного образа дошкольного учреждения. Pakruojo, 24. March, 2009.
4. RTTEMA 5th international scientific conference *Theory for Practice in the Education of Contemporary Society*. Report – A Toy as a Facilitator of Communication Skills of a Preschool Age Child. RTTEMA, Riga, 25 – 27 March, 2010.
5. Kauno kolegija. *Art, design and art education: methods and experiences of creativity development*. The participation contributed a presentation – Facilitation of children creativity in art activities in pre-school. Kauno kolegija, 5. October, 2010.
6. RTTEMA 6th international scientific conference *Theory for Practice in the Education of Contemporary Society*. Report – Development of

Will Characteristics through Creative Activity. RTTEMA, Riga, 29 - 31 March, 2012.

7. ATEE Spring University 2012 conference *20 Years of Sustainable Development: Learning from Each Other*. The participation contributed a presentation – The role of adult child's will development: problems and solutions. Vilnius 3 May, 2012.
8. 6th International Scientific Conference *Rural Environment. Education. Personality. (REEP)* Presented the paper titled: Significance of toys in socialization process of pre-school child. 20 - 21 March, 2013, Jelgava, Latvia.
9. SELL International Scientific Conference in Sports Science: "Sports, Students, Lifestyle" The participation contributed a presentation "Development of will in physical activities." 24 May, 2013 Riga, Latvia.
10. KAUNO KOLEGIJA/ University of Applied Sciences - International Week. The participation contributed a presentation "Facilitation of Pre-schooler's will in art activities" 3-7 March, 2014 Kaunas, Lithuania.

Research results were aprobated by conducting:

1. Seminars *Ensuring Socially Emotional and Cognitive Activities of a 1.5-4 Year-Old Child through the Pedagogical Process at Preschool* for pedagogues of preschool educational institutions as part of the qualification raising courses organised by the Riga Education and Information Centre of Riga City (RIIMC), 2009.
2. Seminar *Information on Preparing Five-Year-Olds for School* for pedagogues of preschool educational institutions as part of the qualification raising courses organised by RIIMC, 2009-2010.
3. Seminar *Development of Mathematical Notions at Preschool* for pedagogues of preschool educational institutions as part of the qualification raising courses organised by RIIMC, 2010.
4. Seminar *Pedagogical Conditions of Preschooler Will Upbringing* for the RTTEMA professional Master's study programme Pedagogy study course Preschool Pedagogy – Pedagogically Psychological Conditions for Facilitating the Development of a Child's Emotions, Feelings and Will, 2011 - 2012.
5. Professional qualification development course *Preschool Study Contents and Methodological Provision*. 05.04.2013- 31.05.2013.
6. Professional qualification development course *Preschool Study Contents and Methodological Provision*. 06.01.2014 - 14.03.2014.